

/ 68

चांदोबा

मे १९८६

258

चांदोबा

मनोरंजनाबरोबर ज्ञानवृद्धी करणारे खास असे एकमेव मासिक

- * चांदोबा आपल्याला पुराणातील व साहित्यातील उत्कृष्ट असे पैलू दाखवून देतो.
- * योग्य तो दृष्टीकोन ठेऊन उभ्या जगतातील अद्भुत व काव्य कथा सरळ मुद्दा घेऊन प्रस्तुत करतो.
- * हलकेकुलके हास्य निर्माण करणाऱ्या व ज्ञानात भर पावणाऱ्या व मनोरंजन करणाऱ्या अशा सुंदर गोष्टींचा संग्रह आपल्याला सादर करतो.
- * आपल्याला पुराणातील गोष्टींचे नेचक ज्ञान प्राप्त करून देतो.
- * हास्यपूर्ण प्रसंग व ज्ञानबोध करणारी शिर्षके माने आपल्या वाचकांचा उत्साह द्विगुणित करतो.
- * चांदोबा ह्या मासिकाने केवळ आपल्याच जीवनात नाही, तर आपल्या अनेक बंधू-भगिनी व मित्र-मैत्रिणी ह्यांच्याही जीवनात आपले स्थान पक्के केले आहे. त्यामुळे आपण आपल्या अत्यंत जवळच्या मित्रांना चांदोबा भेट द्या.

सहान्वित हे मासिक सोलघोषा आनंदात मुद्धा भर घालते.

इंग्रजी, हिंदी, मराठी, तेलुगू, कन्नड, तामिळ, गुजराती, मल्याळम, बंगाली, उडिया, पंजाबी, असामी व संस्कृत

ह्या तेरा भाषांमध्ये चांदोबा छापला जातो. जो चांदोबा आपणास पाहिजे असेल त्याचे मागच बर्गणीवार भूत.

वार्षिक बर्गणी : ३०-०० रु.

आपल्याला कोणत्या भाषेतील चांदोबा पाहिजे आहे ह्याचा उत्तरेख करून खालील पत्त्यावर आपली बर्गणी पाठवा.

डाल्टन एजन्सीज

जिल्हापालिका भवन, मुंबई-४०००१५

चांदोबातील

मंगळग्रहावर प्रवास

मील बर्फादुर्गी वेनेट्स हल्ल्यान नावाच्या एका वैज्ञानिकाने आपले वसे अनुमान सांगितले होते की, १९६४ पर्यंत मानव मंगळग्रहावरून परत येऊ शकेल. परंतु त्याचे खुगले बरे वरले नाही. परंतु अमेरिकेतील नॅशनल एरोनॉटिक्स अँड स्पेस एडमिनिस्ट्रेशन (नासा) एका संस्थेने १९९० पर्यंत मानव नवलेले एक अवकाशयान मंगळ ग्रहावर पाठविण्याचा प्रयत्न केला आहे.

प्राचिन भारतातील अक्षयुष्कर

इलाहाबादच्या इंडियन अक्षयुष्कर केंद्राने विज्ञान डॉ. पी. के. सिंह यांचे अध्यक्षते भावे की मुलां टोपून पोचणे विचार करणारी अक्षयुष्कर विज्ञाना शक्ति भारतातच मुक्त झाली होती. तुळ्याच रोजगारधर्मे खालेल्या वेगवेगळे मान्य डॉ. सिंहने आपण देऊन एका मोठ्याचा उत्प्रेष केला तो श्रीमान् ५५ विपस होणु राहुन अक्षयुष्कर इच्छावरन प्राप्त केले.

टूकपेस्टचे जेवण

अमेरिकेत वास्तव्य करणाऱ्या युपे अकादमी नावाच्या एका २५ वर्षाची लक्ष्मी लोका विज्ञान करीत असतांना विशाभून होऊन वाट चुकली तिचा हॅडोनेलियाच्या एका तमुड किताबावर २५ विषय उद्गारे लागले. त्यावेळी तिच्यापासून कात एक टूकपेस्टच कथन ती गिरलक होती. ती थोडी थोडी खाऊन तिने आपला जीव कसाबसा वाचविला.

तुम्हाला माहीत आहे कां ?

१. सर्वसाधारण मानसाच्या करिअर यादीचे १. अनुष्याचा मंडूचे सरासरी परिमाण किती ?
२. टोके मिनीटोला किती प्रकृत ? ४. रक्तरोहिण्या किती ठिकाण जिवांत
३. सर्वात प्रथम मल्ल विकसितेच्या वारे ५. रक्तरोहिण्या किती ठिकाण जिवांत
४. मनुष्याच्या हृदयाचे स्थानांतरण केव्हें ? ६. अलेक्झांडर फेमिंग कोणत्या वस्तू
५. काले कात ? ७. काले कात ?

[उत्तरे पान ६५ वर पहावीत]

पुरावर्तनीय कथा :

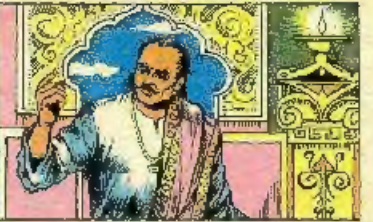
अलम्बुस

सुप्रिया दारदार अलम्बुस गावाची अस्ता होती. एकदा ती आपला प्रियकर विधुम गंधर्वा बरोबर गप्पा बोटी करीत होती. त्याचवेळी इंद तेषुम येला. अलम्बुसचे त्याच्याकडे लक्ष गमले. ते पाहून संक्षेपा संक्षेप आला. त्याने तिचा नाव दिला- "तुम्ही दोघे मानव रूप घेऊन पृथ्वीवर जा व पत्नीवर्तीच्या स्मात रहा."

त्याच्या क्षापागळे विधुम कोशाम्बीचा पुष्पाच सहस्त्रांनीकच्या रूपार व अलम्बुस मृगवतीच्या स्मात जन्माला आले. त्याचा विवाह पण निश्चित झाला. त्याच वेळी देव व असुर ह्यांच्या कडावपाचे भांडण सुरू होते. त्यावर इंदाने सहस्त्रांनीकाची मक्त मागितली. सहस्त्रांनीकाने देवांच्या आज्ञेने मक्त करून स्थाना परामुक्त केले. नंतर ती परत पृथ्वीनीकांत निघाला तेव्हा इंदाने तिचीतमेला त्याच्या बरोबर पाठविले. सहस्त्रांनीक रथात बसून निघाला तेव्हा त्याच्या मृगवतीची मार वाढवण वेळ लागली. तिचीतमेने त्याला जन्म विचारले तेव्हा त्याने लज नव्हते ते पाहून तिने रागाने शाप दिला- "तु जिच्या आठवणीने माकुड झाला आहेस व ती चीदा वरें तुज्यापासून दूर राहिल." सहस्त्रांनीक कोशाम्बीला पोहोचला व त्याने मृगवती बरोबर लक्ष केले. मृगवती जेव्हा बरोबर राहिली तेव्हा तिने आपल्या पतीकडे लाल सुगंधित पुष्करणी नव्हे स्थान करावे अशी इच्छा प्रकट केली.

मृगवती माल सुगंधित पुष्करणीमध्ये स्नान करित असताना त्याला भडक रक्तात एक मांसाचा गोळाच पडलेला आहे असे लक्षून एक प्रबंध विचारले तिचा लक्षून वेळन वेले ते पाहून सहस्त्रांनीकाला जल्पत दुःख झाले. त्या भिदाळाने मृगवतीला "एका वंच कोणताचर आणून दकले. काही वेळाने एका दूतीकुमाराने तिला नमोवनिच्या आश्रमात आणले. तेथे तिने एका भूताला जन्म दिला. उदयन असे त्याचे नामकरण करण्यात आले.

कोशाम्बीनंतर एक दिवस एक गांधी एका शीपावा पकडीत वसताना उदयनने पाहिले गांधीच्या हातातून सुटण्याची शिपाची वडवड पाहून उदयनचा त्याची दया आली त्याने गांधीच्याला एक सोन्याचे कंकण देऊन त्या गांधीच्या गोड्याची चिन्ती केली. गांधीच्याने ते सोन्याचे कंकण घेतले व ते कोशाम्बी तथरात जाऊन बिकले. तेव्हा सहस्त्रांनीकाला दयजेले की हे कंकण राणीचे आहे. तेव्हा ती जमकलीच्या आश्रमात आला बायको न मुलाला पाहिले व त्यांना वेळून राववाडघात आला.

हुषार जांवई

वीरभद्र गावाचा एक जमीनदार होता.

बऱ्याच वर्षांनंतर त्याला एक मुसगी झाली. त्याने तिचे नाव करणसुप्रिया ठेवले व मोठ्या कोडकौतुकाने तिचा सांभाळ केला. ती शिक्षणात व इतर कलांमध्ये मोठी हुषार होती पण कोणत्याही ल्हान गोंघीसाठी हट्ट करीत असे.

जमीनदाराला आपल्या मुलीचे गुण माहीत होते. तो तिच्या बुद्धीबरोबर अत्यंत प्रशंस होता परंतु तीच्या हट्टी स्वभावाची त्याला बीड येत असे.

सुप्रिया जेव्हा उपवर झाली तेव्हा जमिनदार तिच्यासाठी योग्य दराच्या शोधात निघाला. त्याच्या बरोबरीच्या बऱ्याच भिवांची मूले लग्नायोग्य होती परंतु अधिकंच व्यसनी व इतर बाईत चाली-रीतीची होती. त्यामुळे जमिनदाराने आपल्या पेक्षा काही कमी वर्जाच्या गरीब व्यक्तित्वा

मुलांना कोलाबणे पाठविले परंतु सुप्रियाने त्यांना असे म्हणून त्यांचा संबंध तोडला की ते संपत्तीच्या लोभाने आपल्या बरोबर संबंध जोडून घेत असावेत.

शेवटी जमीनदार चिडून तिला म्हणाला- "मुली, बला हे संवजत नाही तुला कोणत्या तऱ्हेचा मुलगा नवरा म्हणून हवा आहे.

"बाबा, मी ईमानदार असून योग्य बुद्धिमत्ता असलेल्या तरुणाबरोबर, लग्न करू इच्छिते." सुप्रिया म्हणाली.

"एक बडील म्हणून मला मुठ्ठी तसेच वाटते आहे. परंतु ह्याचा निर्णय आपण दोघांनी कसा तऱ्हेने घ्यावयाचा की, तुझ्या बरोबर लग्न करणाऱ्या तरुणामध्ये तसेच उत्तम गुण आहेत!" जमीनदाराने विचारले.

"बाबा, ह्याचा निर्णय धैर्याकरीत एक परिक्षा आहे, मी एक मोष्ट इलोकात

म्हणून त्याचा अर्थ त्या ठरणाऱ्या समजावयास हवा." सुप्रिया म्हणाली.

त्यावेळी सुबुद्धी नावाचा गरीब सावकाराचा एक मुलगा होता. त्याने वीरमदराय याच्या घरी जाऊन त्याच्या कचेरीत नोकरीची मागणी केली. त्याचा स्वभाव वागणे बोलणे त्या जमीनदाराच्या खूप आवडले व त्याने त्यावर खूप होळन त्याला आपल्या कचेरीत नोकरी दिली.

सुबुद्धी बसा कामाला येऊ लागला तसे त्याच्या हालचालीवर सुप्रिया जातीने लक्ष ठेवू लागली. पैशाच्या देण्याघेण्यासाठी एक दिवाण ठंबला होता. त्याचे नाव सुकेतु होते. जमीनदार व त्याच्या मुलीला

वन्हाव दिवसांपासून एक शंका येत होती की, सुकेतु पैशांच्या व्यवहारात काहीतरी गडबड करीत असावा. परंतु ते लपव करव्या-करीता त्यांच्या पाठीमागे काही पुरावा नव्हता. त्यामुळे त्यांना गप्प बसावे लागे.

एक दिवस जमीनदार व सुबुद्धीला नाही कावाकरीता बाहेरगांवी जाणे जाल पत्रले परंतु तेथे जाण्याकरीता फक्त पायवाट होती व पायीजाणेच शक्य होते ते जेव्हा निघाले तेव्हा सुप्रियाने एका भांड्यात पदार्थ व फराळाचे पदार्थ घालून सुबुद्धीच्या हातात दिले व त्याला म्हटले—“इतर प्रवर्गांसारखे रस्त्यात लकलास तर जेवज्ये करून काढून ला.”

सुप्रियाने सांगितलेली गोष्ट जमीनदाराच्या लक्षात आली नाही. त्याने विचार केला की, सुप्रियाचे म्हणणे असे असेल की, तिने दिलेले जे पदार्थ आहेत ते भुक् लागल्यावर अर्थ अर्थ करून खावे.

परंतु सुबुद्धीने जमीनदाराच्या त्याच्या मुलीने सांगितलेल्या गोष्टीचा अर्थ सांगितला. इतर मागील मुलाने खूप व चंद्र रस्ता जेव्हा बस होणार नाही ह्याचा अर्थ चाळून बकवा आला की, कणा गोष्टी करीत या ह्याचा अर्थ फराळ करा.

सुबुद्धीने सांगितलेली व्याख्या ऐकून बाप लेक दोघे आनंदीत झाली.

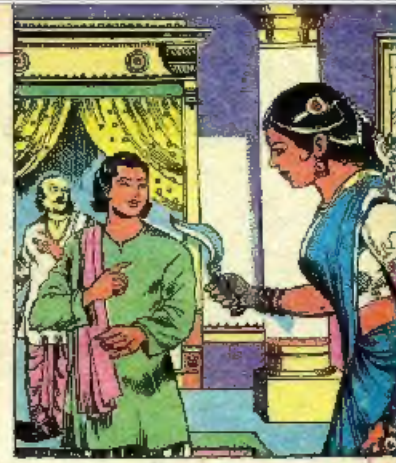
एक दिवस सुबुद्धीला जमीनदाराच्या मुलीकरीता जंगलातून मग व सुगंधी द्रव्ये आणावी लागली. तेव्हा ती जंगलात निघाला तेव्हा सुप्रियाने एक तळवार त्याच्या हातात देत म्हटले—“एकटाच पातो बाहेर ह्या तळवारीच्या मदतीने एका घोड्याला बरोबर घेऊन जा.

सुप्रियाचे बोलणे जमीनदाराच्या समजले नाही त्याने आपल्या मुलीला म्हटले—“ह्या जंगलाच्या रस्त्यात माणसाला जाणे सुद्धा कठीण मग असे असतांना घोडा कसा बरोबर आणार?”

सुप्रियाने सुबुद्धीकडे एक वृंटीजोप टाकला तेव्हा सुबुद्धीने जमीनदाराच्या मदतावर म्हटले—“सुप्रियाचे म्हणणे असे आहे की त्या तळवाराने जंगलाच्या वाटेतील झाडांची एक फांदी कापून हातात घ्या व त्याच्या आकाराने जंगलात जा.”

थोड्या दिवसाने जमीनदाराच्या घरच्या दिवाणाने सुकेतुने बोंछ्या छाटामाटात स्वतःच्या वहीणीचे कमन लावले. त्यावेळी साऱ्या मादाला निर्वाचित केले होते व जमीनदार सुप्रिया व सुबुद्धीला सुद्धा बोलावले होते.

सुप्रियाने सुकेतुला विचारले—“तुम्ही आपल्या वहीणीचे कमन अवघी छाटामाटात

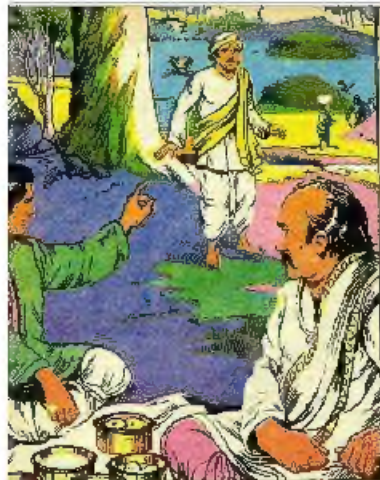

लावून दिलेत तुमच्या घराचा पाया अवघी भक्कम दिसतो आहे.

“तार्ह, कामने घर म्हणजे काही महत्त्व नाही शोषडी आहे. मग त्याचा पाया तो कसा असणार?” सुकेतु म्हणाला.

त्यावेळी सुबुद्धी तेथे नव्हता सुप्रियाने आपल्या बहीलांना म्हटले—“मी सुकेतुला त्याच्या आर्थिक स्थितीबद्दल विचारले. आता तर माझी संका नक्कीच सरी होवू लागली आहे. हा नक्कीच चोर असावा. आता ह्याला शोध मी सुबुद्धी तर्फेच लावीन ह्याकरीता एक उपाय आहे!”

ह्या गोष्टीनंतर जाठबडघाने सुबुद्धी व जमीनदार दोघे कापणीसाठी बोलावले गेले

दुपारच्या साय्याच्या वेळी सुकेतुला बोलावून त्याच्या हातात अशी सहा भांडी दिली की, जी एकावर एक बसतील. व त्याला बोरीने बांधले आणि तिने सुकेतुच्या हातात देत म्हटले—“डोक्यावर पोणभेचा चंद्र आहे. बराच्या खालच्या भागात सहा पोती धाव्य आहे. त्या गावात बोरांनी रेलचेल आहे. बारी बाजूला सावधगिरीने पाहीले तर बोरांना आपण खात्रीने पकडू शकतो ही माझी गोष्ट तू सुबुद्धीला जाऊन सांग.”

साय्याची काळी येऊन सुकेतु शेताकडे निघाला रस्त्यातून जाताना त्याला एक शंका येऊ लागली की बरेच दिवस झाले

सुप्रियेचे सुबुद्धीवर मन पडते आहे. आणि असे झाले तर त्या बोरांचे काय मुद्दा लवकर होईल. त्यामुळे त्याच्या मनात हळूच निर्माण झाली की, गदापासून त्याच्यावर प्रेम करवारीने त्याला दब्यात काय प्रकारेच जिवस पाठविले असावेत.

बसा विचार येऊन त्याने मध्य रस्त्यातच ती भांडी उघडली व त्यातील अन्न पदार्थ पाहिले. ते पाहून त्याच्या सोडाका पाणी सुटले. परंतु कोणाला काही कळू नये भला उद्देगाने त्याने प्रत्येक भांड्यातील पदार्थ थोडा थोडा चाखून पाहिला. व पुर्वी-सारखीच भांडी परत बांधली व ती नेऊन सुबुद्धीच्या हातात दिली.

सुबुद्धीने एक एक करीत भांडी काढली तेव्हा सुकेतुने सुबुद्धीला त्या गोष्टी सांगितल्या ज्या सुप्रियाने त्याला सांगावयास सांगितल्या होत्या. त्या सुकेतुला समजल्या नाहीत परंतु सुबुद्धीने भांडी निरखून पाहीली व त्याला म्हटले—“तुझे चौराकर्म दाखवून देण्याच्या हेतूने सुप्रियाने ह्या गोष्टी श्लेषाताने तुला सांगण्यास सांगितल्या. तुझी बुद्धी वाईट आहे. तू प्रत्येक भांड्यातील थोडा थोडा पदार्थ चाखून पाहिलास असा छोट्यावरचा धोव्हीची मुद्दा तू बोरी करतोस मग कचेरीतील कामाच्या हिशोबात मुद्दा अशीच बोरी करीत असशील. नक्की

काय गडबड मांडिल करतास तू खर सांग!”

सुकेतुला काय झाले कळले नाहीतो खूप दाबकून गेला. तेव्हा सुबुद्धी म्हणाला—“डोक्यावरपूणेंचंद्र आहे ह्याचा अर्थ असा आहे की, सर्वात वरच्या दब्यात स्वच्छ पांढरी साय आहे. सर्वात खालच्या भागात सहा बुद्धीचे लाडू आहे. ह्याचा अर्थ दाकी नार भांडी पाहिल्यास बोरांचा शोध ताबडतोब लागेल.

सुकेतुच्या चेहऱ्यावरचे भाव बदलताच जमीनदाराच्या मनात विश्वास निर्माण झाला की, सुकेतु नक्कीच चोर आहे.

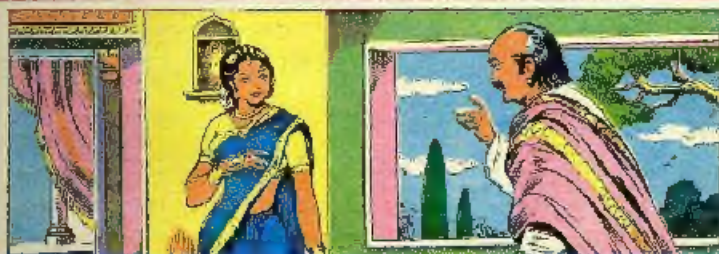
त्यावर जमीनदाराने सुकेतुकडे रागाने पाहतात म्हटले—“ठिक आहे. तू ह्याक्षणी कोठ्यालाकडे चल. तेथे तुम्हा तोंडून सत्य बघवेल.

कोठ्याकडे गाव ऐकताच त्याला कापरे भरले व फटक्यांची आठवण झाली. मग काय तत्क्षण तो जमीनदाराच्या पाया पडला व कळवळत म्हणाला—“मालक,

लोभाने मी जमाखर्चांमध्ये गडबड केली व मोठे फार पैसे मिळविले जे काय सत्य झाले ते सोडून जे काही वाचले आहेत ते मी मुम्हाला उद्या ह्यावेळी आपण देतो.” मला क्षमा करा मी पुन्हा अशी चुक कधी करणार नाही.

जमीनदाराने त्याला क्षमा केली. ह्यानंतर तो एकटाच पुढे घरी आला व त्याने ही घारे बडलेची गोष्ट बुद्धीला सांगितली. व विचारले—“मूछो, सुबुद्धी बघून तुझे काय मत आहे. तो केवळ हुषारच नाही तर ईमानदार आहे.” तसेच प्रसंगावधानी मुद्दा आहे त्याला प्रत्येक गोष्टीतील धर्म माहीत आहे.

“बाबा, माझे मुद्दा तसेच मत आहे. आपला जांभर वनण्याची त्याची योग्यता आहे.” सुप्रियाने प्रसन्नतापूर्वक उत्तर दिले. आपल्या मुछीचे सोलणे ऐकून जमीनदार हंसू लागला व त्याने एक महिना पूर्ण होण्यापूर्वीच त्या बोरांचा विवाह थाटामाटात साधून दिला.

उत्तम गाणारा

सिरपुरच्या राजाच्या मनात एक दिवस अचानक एक विचार आला. की, आपल्या दरबारात कवी व पंडितांवरोबर एक गायक सुद्धा असणे चांगले त्याने आपला विचार मंत्र्यापुढे मांडला व गाणाऱ्याची निवड करण्याकरीता एक बडाबोड ठेवण्याची आज्ञा केली.

“महाराज, आपला विचार तर फार चांगला आहे. परंतु हे सांगा की त्या परिक्षेचा निकाल सांगणारे परिसर कोण असणार?” मंत्र्याने विचारले.

“दुसरे कोण कां? की राणी व तुम्ही आपण तिचे धरिस्तक होवू. आपण तिचे तर संगीताचे प्रेमी आहोत नां! त्याकरीता बाहेरच्या संगीत विद्वानांना बोलावून घेणे निश्चय आहे.” राजा म्हणाला.

तसे पाहीले तर राजाला संगीताची अत्यंत आवड होती परंतु संगीतशास्त्र संबंधी

ज्ञान बिलकुल नव्हते. परंतु राणीला संगीत शास्त्राबद्दलची चांगली माहिती होती.

राजाच्या आज्ञेने मंत्र्याने देशभरच्या संगीतातील विद्वानांना व साधारण प्रज्ञे-वीळ लोकांना आमंत्रित केले. संगीत विद्वानांच्या मध्ये संगीताची प्रतिस्पर्धा चालू झाली ती तीन दिवस चालली सर्व गायकांनी अशा तऱ्हेने आपले गाने गाऊन दाखविले की. आपल्याला दरबारात संगीत पदावर निवडले जावे.

संगीत विद्वानांमधील तीन व्यक्तीना प्रत्येकाने आपापल्या परीने निवडले. मुरलीनाथला राजाने, वेणुनाथला राणीने व सुसंगीतला मंत्र्याने निवडले. तिघांनी तीन श्रणांची निवड केली.

राजाने आपल्या निवडीचे स्पष्टीकरण करीत म्हटले. मुरलीनाथने संगीत अद्भुत होते ते एकतान मी स्वतःला विसरून

गेलो. तुम्ही ज्या दोघांची निवड केली आहे ती तेवढी काही खास नाही त्याने तितके उत्तम गाने गाईले नाही.

त्यावर राणी म्हणाली—“मुरलीनाथच कां! वेणुनाथाने फार छान गाने गायले. दुसऱ्या दोघांना संगीत ज्ञानाची विशेष माहिती दिसत नाही. संगीत ज्ञान जर प्राप्त नसेल तर ज्या अर्थाने तो संगीत विद्वान म्हणवला जाऊ नाही. त्यामुळे मी वेणुनाथची निवड केली.

त्यावर राजाने मंत्र्याला विचारले—“मी महोदय, तुम्ही सुसंगीतची निवड केलीत आप ठी मागे काय कारण?”

“महाराज, सुसंगीतला संगीत शास्त्र संबंधी ज्ञान व तसेच तो उत्तम गाने सुद्धा

गातो खरा गाणारा तर जसाचे जसाचा लागतो. की जो पंडीत व अज्ञानी दोघांनी लोकांचे मनोरंजन करू शकतो. ह्याचे खरे सामर्थ्य फक्त सुसंगीत मध्येच आहे. हे कथ्य माझेच मत नाही तर सर्व पंडीत व अज्ञानी लोकसुद्धा तसेच माझ्या मताची सहमत आहेत.” मंत्र्याने उत्तर दिले.

हे उत्तर ऐकताच राजा व राणी आश्चर्ये करू लागले व त्यांनी एकदुसरात विचारले—“काय हो, आपल्या विचारांशी संगीततील विद्वान व साधारण संगीत प्रेमी सुद्धा सहमत आहेत कां? तुम्ही त्यांचा विचार केव्हां घेतलात?”

“ते तिचे संगीत विद्वान जेव्हां दरबारात गात होते. तेव्हां मी दरबारात गाने

ऐक्यांच्या श्रोत्यांची प्रतिक्रिया कधी झाली त्याकडे तिट लक्ष ठेवले." मंत्री म्हणाला. "मुरलीनाथचे गाणे ऐकतांना माझे देहमान हरपले त्यामुळे माझे इतर श्रोत्यांकडे लक्ष वळते." राजा म्हणाला.

मी वेगुनाथ गात असतांना त्याला असलेल्या संगीत शास्त्र संबंधी ज्ञाना विषयी मंत्र मुग्ध झाले होते त्याकारणामुळे मी राजाकडे व इतर दरबारी श्रोत्यांकडे बिलकुल लक्ष दिले नाही." राणी म्हणाली.

"आपण ज्या गायकांची दरबारी गायक म्हणून निवड करणार आहात, ती फक्त आपल्या तिफांनाच नाही तर राज्यातील सर्व प्रजेला संगीत विद्वानांना ज्ञानांना संतुष्ट करेल असाच हवा. मला वाटते की, राजाला पण असेच वाटत जसावे." मंत्री म्हणाला.

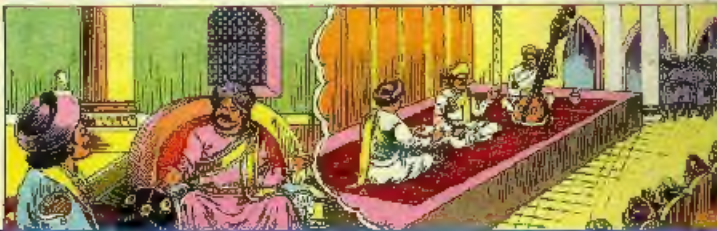
"हो हो, माजा सुद्धा तसाच विचार आहे." राजा म्हणाला.

"तर मग, मी ह्या गोष्टींचा उल्लेख करून सांगतो की, हे तिचे गायक गात

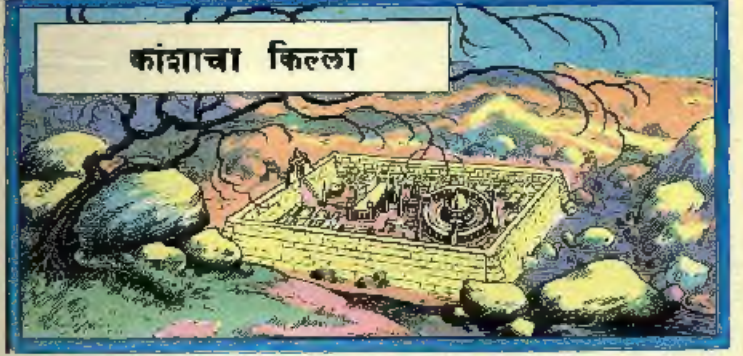
असतांना इतर दरबारी श्रोत्यांची कधी कधी प्रतिक्रिया झाली. तुम्ही सर्वांनी एक देऊन ऐका. मुरलीनाथ गात असतांना दरबारातील सर्व पंडीत समासद एकएक करीत बाहेर उठून गेले व इतर जगता माना हलवित शेवटपर्यंत तेथेच बसून राहिली. आता राहिली वेगुनाथची गोष्ट ती गात असतांना इतर प्रजेतील लोक ताबडतोब उठून गेले. परंतु मानपंडीत शेवट पर्यंत मोठ्या अभिरुचीने गाणे ऐकत तेथेच बसले. परंतु सुसंगीतचे गाणे वाळू झाले तेव्हा इतर विद्वान पंडीत व व्याच-बरोबर जनता सुद्धा मंत्रमुग्ध होऊन शेवट-पर्यंत तेथेच बसून राहिली होती.

ह्याच कारणाकरीता मी तिचा मध्ये सुसंगीतची दरबारी गायक म्हणून निवड-केली." मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याचा विचार योग्य वाटल्यामुळे राजा व राणीने सल्लामसलत करून त्याला सहमत वेलून त्याची दरबारी गायक म्हणून निवड केली."

कांशाचा किल्ला

[१७]

[चंद्रवर्माला किचपूर नगरात सुबाहू दिसला. त्याने चंद्रवर्माला सेतापती घोरमल्लचा समाचार घेऊनला- त्यावेळी एका बुऱ्याहेराचे प्रवेश करीत एक बुल पावली सांगितली की, सर्वेकतु घोरमल्लचा भोठ्या सैन्यानिशी पाटलात करीत येत आहे. सुबाहूने चंद्रवर्माला एक उपाय सुचविला की ह्यावेळी घोरमल्लला मदत करण्यास जाणे योग्य होईल. पुढे...]

चंद्रवर्माला सुद्धा ह्यावेळी सुबाहूने दिलेला पुढे बात होते. आता सुर्योदयाला दोन सल्ला योग्य वाटला. दोड्या वेळातच तासच आली उरले. तितक्यात पहाडा-नगरातील कारे सैनिक एका ठिकाणी पाठीमागच्या बाजूने घोंड्याच्या टापांचा उपस्थित झाले.

ह्यानंतर सारे सैन्य नगराच्या सरहद्दी-पलीकडे पार होऊन उत्तर दिशेने पुढे निघाले. चंद्रवर्मा व सुबाहू साम्या पहाण्याच्या उद्देशाने सुबाहू व चंद्रवर्मा दहा सैन्यांच्या मध्यभागातून धोंड्यावरून चालू सैनिकांना स्वतः बरोबर घेऊन वेगाने पुढे निघाले. रात्रभर कोठही न थांबता सैन्य पुढे निघाले. बरोबर होगराच्या वळणावर

त्यांना चार घोडेस्वार सामोरे बघले. आपल्या पुण्यामध्य सुद्धा त्यांनी सुवाडूला पहाताच जोडबले व आपल्या घोड्यांना धाववून म्हटले- "सेनापती महाराज, राज-प्रतिनिधी धीरमल्लने आम्हांला पाठविले आहे. सर्पकेतु नावाच्या राजाच्या सैनिकांनी आपल्या सैनिकांना डोंगराच्या आडकाटे येऊन अडविले तेव्हा सोनही सैनिकांच्यास चक्रमणी साल्या त्यात आपले अनेक सैनिक प्राणास मुकले. आपले राजप्रतिनिधी शत्रूला शस्त्रेच रोखून सवकर सवकर नगराच्या बाजूने येऊन देण्याकरीता त्यांना अडवित मार्ग हुटकत जात आहेत. सैनिक हा शमाचार सुवाडूला ऐकवत

नाहीत तेच इतर काही सैनिक त्याच्या बाजूने येत असतांना त्यांना दिसले. धीरमल्ल मोठ्या गतीने त्यांच्या बवळ आला व म्हणाला- "सुवाडू आता आपल्याला नगराचे रक्षण करावयास आयलाच पाहिजे सर्पकेतु बरोबर....."

असे शब्द म्हणत आडसळला व शेजारी चंद्रमणीला पाहून एकदम आश्चर्यचकित झाला नंतर अत्यंत प्रसन्नतेने घोड्यावरून खाली उतरून व एका हांगेत त्याच्यापाशी येत म्हणाला- "महाराज, जसे गहिक्लून म्हणत त्यांचे त्यांचे हात हातात घेतले.

"धीरमल्ल! मी स्वप्नात सुद्धा कल्पना केली नव्हती की, तुम्ही पुन्हा फिरून गांड भेट होईल परंतु आता आपण बगदी बिबिच परिस्थितीत एकत्र भेटलो. आता सगडीने तुम्हाबरोबर गप्पा गोष्टी करेन. आताची वेळ गप्पांची नाही. चल आता साबडतोव आपल्याला नगराची रक्षा करण्यासाठी गेले पाहिजे." चंद्रमणी त्याला म्हणाला.

सेनापती धीरमल्लने आपण आपल्या समोर असलेल्या सैन्याकडे दृष्टीसंप टाकला. नंतर पाठीमागून येणाऱ्या घोडेस्वारांकडे पहात म्हटले- "महाराज, आपल्या सैन्या-मूळ खुपच बडबड झळझळ आहे. सर्पकेतुच्या

बरोबर सेवटच्या भटकेला युद्ध करण्याची वेळ येऊन ठेपली आहे. आता युद्ध नगराच्या बाहेर करावे लागू वे किंवा जात शेन्ही आम्हांला सारखेच आहे. ह्याशेणी वर शत्रूसैन्यांचे घोडेस्वार वेगाने सामना करावयास येत आहेत. शत्रूसैन्यांचे पायबळ डोंगरापाठीमागच्या मैदानात आहे. वाता आपल्याला व्युत्कर्षना करावला धोडा सार वेळ पाहिजे." असे म्हणत तो सुवाडूकडे वळला व त्याला म्हणाला- "सुवाडू! तू काही सैन्याला वेगळे काढून बरोबरच्या डोंगर पाटीत येऊन जा. त्या डोंगराच्या वाटातील मार्गाचे रक्षण करण्याकरीता पोबेच सैन्य आवश्यक आहे. हेच काही घोडेस्वार सुद्धा बरोबर ठेव" असे म्हणत तो चंद्रमणीच्या बरोबर डोंगरकपारीच्या बाजूने चालू लागला.

घोड्यावेळातच सर्व सैन्य वाटात पोहोचले. चंद्रमणीने धीरमल्लला थोडक्यात आपल्यावर कोसळलेल्या कठिण आपत्तीचे विवरण करून सांगितले. धीरमल्लाने मोठ्या तल्लीनतेने त्याचे म्हणणे ऐकले व त्यांना विषयपूर्वक म्हटले- "महाराज, सुवाडूने आपल्याला सांगितलेच असेल की, मी व त्यांनी कोणकोणत्या कठीण संकटाना तोंड दिले. गोवडी मी राजा निवासिह हांच्या दरबारात आश्वय मिळवून त्यांच्या

साथीदार वसुन ह्या शिवपुरात आली आज अचानक आपल्याला सर्पकेतु बरोबर युद्ध करावे लागत आहे परंतु त्या दुष्टा बरोबर केव्हा तरी युद्ध करावेच कामके असते ना? ते काम बाजव करावयाचे. त्यात घोडेसे काम बिघडले ह्या युद्धात एकतर आपला विजय होईल नाहीतर सर्वनाश! बस ह्या स्वतिरिक्त दुसरा मार्ग नाही."

"हो, हो, धीरमल्ल! आपल्या सारख्या लोकानी आपला देश सोडून परकियांच्या हातात हिडणे ह्याला काही अर्थ नाही. तू सैन्याची तयारी कर. सर्पकेतु बरोबर लढा देऊन आपण ह्या गोष्टीचा उलगडा करून घेऊ की आपला विजय होईल का

Fullscreen

127

22 / 68

आपल्याला वीरवती प्राप्त होईल." चंद्रवर्मा म्हणाला.

चंद्रवर्मा असे बोलत होता तोच डोंगर-घाटातून बराच कोलाहल सडबड गोवाट ऐकू येऊ लागला. परंतु तेथे पाहारा देणारे तिरंदाज आपल्या धनुष्यबाणांचा नेम बरोबर करीत होते. काही बोडेंद्वार समोर येणाऱ्या सैन्याला खोपवून त्याच्या बरोबर लहून त्यांना सळोवी, पळो करून सोडत होते.

"महाराज, सर्पकेतु आता डोंगरघाटात चढून येऊ लागला आहे असे दिसते. त्या अवघड रस्त्यामध्ये दोन्ही हाजूने वेडा घालून त्याला डोंगराच्यामध्यावरच ठार करण्याची माझी योजना आहे." म्हणत

सेनापती धीरमल मोठ्या खुशीने बोडेंद्वार उरी मारून बसला.

चंद्रवर्मा सुद्धा त्याच्या पाठोपाठ टांग मारून बोडेंद्वार चढून बसला.

ह्यानंतर चंद्रवर्मा व धीरमलने सैन्याचे दोन भाग केले व एक-एक सैन्याच्या तुकडीला बरोबर वेऊन दोन्ही हाजूंना जाऊन उभे राहिले. सुवाड काही पायदळ सैनिकांना बरोबर वेऊन घाटाच्या तोंडाकडच्या जावूला जाऊन स्वाराच्या मदती करता व काही हवेनको ते पहण्या साठी पुढे जाऊन उभा राहिला.

हळुहळू सर्पकेतुचे सैन्य त्या घाटातील दुर्गम्य अशा आड वाटेने जात चढून येऊ लागले. हजारां सैन्य त्या घाटातील कठीण

वाटेने जात येऊ लागले त्याच्या गर्जना बोडेंद्वारचे सिकाळने सर्व हत्याधोऱ्यात निनाद लागले त्यातील बरेच सैन्य सुवाडच्या सैन्याची मुकाबला करून मोठ्या बाघाने लहून प्राण देत होते. त्यांच्या तिरंदाजासमोर अनेक सैनिक बाण लागून बरबरी अवस्थेत खाडी कोसळत होते. त्याचा हल्ला चुकवून जे सैनिक आत घुसून येत होते त्यांच्याची चंद्रवर्मा व धीरमल मोठ्या वीर्याने लढा देत होते.

अशा प्रकारे थोडा वेळ दोन्ही सैन्यांच्या चकमकी होत राहिल्या. त्यात चंद्रवर्माने थोडे सैन्य सुद्धा मरण पावले. शत्रूचे सैन्य असंख्य होते तर चंद्रवर्माने सैन्य

अगदी कमी होते. नसानेळी सर्पकेतुने आपले आणखी काही सैन्य घाटात बर आणले असते तर चंद्रवर्मा व धीरमल नक्कीच कठीण संकटात सापडले असते आता ते कोणता उपाय शोधून काढावा ह्यावर चर्चा करू लागले.

त्याच वेळी सर्पकेतुचा कणकठोर वक्ता कर्कश आवाज घाटातील मार्गात ऐकू येऊ लागला. तो आपल्या सैनिकांचा मोठ्या आकांक्षा बोलून सांगत होता—"जे कोणी, चंद्रवर्मा व धीरमल ह्यांचे दोळे कापून अंगून देईल त्याला एक लाख सुवर्ण मुद्रा देण्यात येतील तसेच त्याला ह्या नगराचा मांडलोक राजा बनविण्यात येईल. तुम्ही सर्वांनी शरीराने पुढे लढावयास जा."

Fullscreen

127

X

◀

⛶

▶

24 / 68

म्हटले-“घोरमल्ल, मला एक कल्पना जाली आहे. आपण सगोर दिसणाऱ्या डोंगरांच्या कड्यांवर जाऊन पाठीमागून सर्पकेतूच्या सैन्याशी लढा दिला तर जास्त चांगले होईल. आणि जरी कां त्या कड्यावरून पाठीमागे जाणे अशक्य झाले तरी आपले तिरंदाज तेथून खबूश्यावर आपाचा नपाव करतील. तेवढे झाले तरी सर्पकेतू आपले खोटेकार सैन्य घाटाच्या खोटाकडच्या बाजूने मागे हटवत नेईल.

“होय हौ महाराज, हि कल्पना चांगली वाटते ह्या स्थिति आपल्याला काहीतरी तोडगा शोधून अमंसात आणलाच पाहिजे. सर्व शत्रू सैन्य एकापाठोपाठ घाटात शिरले तर आपल्याला पळून जाण्याची तरी एक चांगली संधी मिळेल” घोरमल्ल म्हणाला.

त्यानंतर चंद्रवर्मा काही तिरंदाजांना बरोबर घेऊन तो उंच डोंगर चढून बर आला. नंतर त्याने तेथील उबळ भागात पाहिले तेव्हां मान त्याचा विश्वासून होईता मोठ मोठे शूरीर व साहसी जसे हजारो सक्नेने असलेले सैनिक पाहून व सर्पकेतू सर्व सैन्यांच्या अग्रभागी त्या घाटातील मार्गाने पुढे येत असलेला पाहून त्याने मनातल्या मनात विचार केला की अशा भारी सैन्या बरोबर लढा देऊन आपण

त्यांना कसे काय पराजित करू शकू!” आणि त्यातून संधी सापडली तरच आपण पुढाह घोरमल्ल व देवळाचा मुलगा शत्रूच्या हातून पळून जाऊ शकतो. वच पुन्हा बंगलात बसून आपल्याला आवड्य कांठणे प्राप्त होईल. मग काय एकूण सारलेच.

अशा प्रकारे मनात विचार करीत चंद्रवर्मा निराश होत शत्रूच्या सैन्याकडे निरसून पाहू लागला. तितक्यात त्याच्या डोऱ्यात एक मस्त कल्पना जाली ती मोठया हिमतीने अशा एका उंच कड्यावर उभा राहिला की, शत्रू सैन्य त्याला स्पष्ट पाहू शकेल. नंतर तो तेथून खोरजोरात ओरडून म्हणाला-“हे पहा सैनिकांनो, मी खोरपुरचा राजा सूर्यवर्मा ह्याचा मुलगा चंद्रवर्मा आहे. ह्या दुष्ट सर्पकेतू महिष्यती राज्यावर कज्जा करून तेथील खोटा चक्रवर्ती राजा बनला आहे. ही, मोष्ट तर तुमच्या पासून गुप्त नाही. मी पुन्हा महिष्यती राज्याच्या सिंहासनावर यशोवर्धन सम्राटाच्या वंशातील मागे राहिलेल्या संपोषधर्देनचा राजा करू इच्छितो. आणि जर कां तो झाला तयार नसेल तर मग तुमच्या सोकाममोल कोणीही तुमच्या मनपसतील असेल तो राज्याचा राजा होईल. त्याकरीता ह्या दुष्ट कपटी निर्दय, सर्पकेतूला बंदी करावयाचे आहे. तुम्हां लोकांमध्ये जर कां

कोणी खोरपुर राज्यातील सैनिक असतील तर ती जबाबदारी मी तुम्हां लोकांवर सोपवावी म्हणतो.”

चंद्रवर्माचा खणखणीत आवाज ऐकताच तेथील सर्व सैनिक क्षणभर विचलित झाले. त्याचे वोलणे संपताच त्यातील काही सैनिक बल्लोष करू लागले-“खोरपुर महाराजाचा जय असो! दुसऱ्या क्षणी सैनिकांच्यात गडबड सुरू झाली. ते आपापसात लडू लागले. पहाता पहाता त्यांच्यातील बरेच सैन्य वेगळे झाले व चंद्रवर्माच्या बाजूने येऊ लागले त्याच बरोबर दुसरा जयघोष ऐकू येऊ लागला-सर्पकेतू महाराजाचा जय असो!”

क्षणभरातच घाटातील तोंडाजवळ दोन्ही सैन्यांमध्ये घनघोर युद्ध सुरू झाले. सर्पकेतूने लाबलेल्या वसिष्ठाच्या लोभाला बळी पडून अनेक शत्रू सैनिक प्राणपणाला लावून अवघड घाटातील मार्ग पार करीत पुढे येऊ लागले व चंद्रवर्माच्या सैन्याशी लढा देऊ लागले. सुबाहूच्या मदतीकरीता घोरमल्लने आपली काही सैनिक घाटातील मार्गकडे पाठविले. परंतु सर्पकेतूच्या खोटेवारांनी आपल्या बाजूकडे काही मेलेले घोडेस्वार त्याच्या दिशेने पाठवून दिले.

चंद्रवर्माने एकदम वळून आपला मोठा घोरमल्लच्या दिशेने आणला व त्याला

चंद्रवर्माच्या बाजूने येणारे पायबळ व घोडेस्वार लष्कारात गाने बळून मोठ-मोठ्याने शर्यत करीत येणाऱ्या सैन्यावर हुटून एडले.

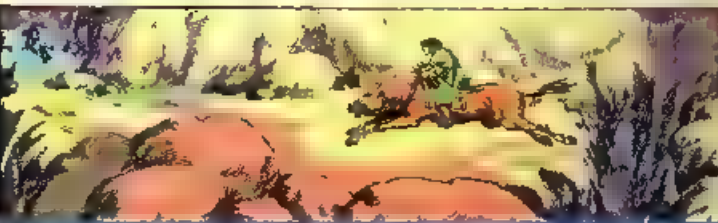
चंद्रवर्मा पाठीमागे बळून मार्गेड उभ्या असलेल्या बीरबल्लाक म्हणाला—“बीर-बल्ला, ही आपल्याला एक बायली संधी मिळाली आहे. सर्वेकेतूच्या सैन्यातील बराच मोठा नाग बांधा आपल्याला सैन्याला येऊन मिळणार आहे. ते लोक हुष्ट सगू सैन्यांशी लढा देत आहेत व आपल्या सैनिकांना तयार करून घाटातील तोंडाशी संकटन सर्वेकेतूची ओठधा प्रमाणात लढा दे. जर फल तेवून तु त्या लढाट जागी येऊ शकलास तर आपल्याला सर्वेकेतूचा मायबाट निश्चितपणे करत देईल.

लेनापती बीरबल्ला आपल्या सैनिकांना वेताबनीच्या घुरात सांगत होता तोच सर्वेकेतूने आपल्यावर येणारे संकट मोठ्याने त्याने चेन्हा पाहिले तेन्हा

त्याच्या सैनिकांतील काहीजण त्याच्या सैनिकांना मारून चंद्रवर्मा व त्याच्या सैन्याला जाऊन मिळत होते तेन्हा त्याने आपल्या काही निष्ठावंत पाय सारोरापास घाटातील बापातून आपल्या बरोबर मागे नेले व त्यांना बरोबर घेऊन तो तेवून पळून जाऊ मानला.

चंद्रवर्मा आणि बीरबल्ला आपल्या सैन्याला एकत्र करून पळून जाणाऱ्या सर्वेकेतूच्या सैन्याचा पाठलाग करू लागला त्या बडकाळ दुर्गम असलेल्या घाटातून जात दुपास्येसत चंद्रवर्मा त्याच्या सैन्याचा पाठलाग करीत होता. सगू सैन्याचे काही सैनिक व घोडे घुड्या त्याच्या हाती माले सर्वेकेतू आपल्या काही लाल वगुचरांसह तेवून लांब पळून गेला व बापुलेल्यांठा न दिसले लढा जागी जाऊन उभा राहिला.

लेनापती बीरबल्ला व चंद्रवर्माने आपा-पसात सत्कारावसत करून आपले रक्षा घोडेस्वार सर्वेकेतूचा शर्यतिकाचा काठच्या-साडी पाठविले. (पुढच्या संकी समाप्त)

स्वर्णगुप्ताची गोष्ट

विश्रामादिवाने आपला वट्ट सोबका ताही तो पुन्हा शाकाजवळ गेला. जेव लांबावर काढून घेतले आणि तेव्हा प्रभाने गोन होऊन स्वस्थानाच्या दिशेने पाहू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेगळ त्याला म्हणाला—“राजा ! तू कोकती चिडी मिळाली म्हणून प्रपल करतो आहेस, कोणास ठाऊक, परंतु स्वर्णगुप्ताने मी चिडी प्राप्त केली. ती त्याने मानसिक दुर्बलतेने सर्वे जालविली. त्याची गोष्ट तुला सांगतो लक्ष देऊन ऐक” असे सांगून वेगळ गोष्ट सांगू लागला.

कांचीपुर येथे राहाणाऱ्या स्वर्णगुप्ताने अनेक प्रकारचे व्यापार करून काढी करोडो रुपये कमावले त्याने नीका व्यापारी, बाजी खेळांना खूप पैसा ख्याबाज दिला.

कार्यपारंगतून चकव्याडासकट त्याने सर्वे पैसा निर्दयतेने मिळवला व त्या सर्वे

पैसांनी त्यांनी आपल्या तिन्ही मुलींची लग्ने करून दिली. असल्या मुलांच्या नावी इस्टेड तिहून त्यांच्या नावे सुद्धा व्यापार व दुकान काढून नविन पैसांची आवक सुरू केली.

कालक्रमाने स्वर्णगुप्त म्हातारा बाला त्याचेळी त्याच्या मगास एक अवाकडगिय जोती निर्माण झाली, की आपण आपण जसे मायुष्य सर्व पावेल केली त्याचे परिणाम स्वरूप नृत्पुनंतर आपल्याला साकवास मक्करीच भोगावा लागणार.

त्याच सुमारास एक ज्ञातमी त्यांच्या कानावर आली की, एक स्वामी कांचीपुरच्या परिसरातील शांतीवनत बळक राहिल आहेत. त्यांना अनेक शिद्धी प्राप्त आहेत

लोकांच्या तोपी लगानार ऐकल्यानंतर स्वर्णगुप्त साधूच्या दर्शनाकरिता शांतीवनत बळक व त्याचे दर्शन घेऊन त्यांनी पायबुल मस्तकी लावून त्यांना नमस्कार केला व आपल्या नवातली मोष्ट बोडून दासविष्या करीता ते तोंड उघडणार तिलक्यात स्वामी त्यांना म्हणाले—“मी तुमच्या भवांतील सर्व काही जाणतो! तुम्ही जी काय पापे केली आहेत त्यांच्यापासून मुक्ती मिळविण्याकरीता एकच उपाय आहे. रोज शंभर लोकांना अन्नदान अशा विधीने करा ह्या ह्या लोकांना अन्नदान करा तेव्हा तुम्हाला पापांपासून आपोआप मुक्तता मिळेल

स्वामीचे बोलणे ऐकताच स्वर्णगुप्ताचे चेहरा पांढरा पडक पडला. रोज शंभर लोकांना आपल्या कमाईतून जेवण शारंगे त्याच्या मनास येईना

“स्वामी, मला क्षमा करा! इतक्या लोकांना जेवण देणे माझ्या सारख्याला कष्ट नाही. दुसरा काही उपाय असल्यास सुचवावा,” स्वर्णगुप्तानी निवेदन केले.

साधू संदहास्य करीत म्हणाले—“तसे म्हणजे सावकारी वर असाय पैसा कमावून पाप सुद्धा जाडली आहेत बरतोच शंभर लोकांना अन्नदान केले तरी बहावरी हा क्रम चालू राहीला तरी तुमच्या संपत्तीत घट होणार नाही. ही मोष्ट मला कांयसी

ठाऊक आहे. असल्या बोलून बळा वस्त करू नका

ह्यावर स्वर्णगुप्ताने उक्त वाद पाठला नाही फक्त मान आली घासून गप्प राहीला. साधू बोडवेल शांत बसले नंतर त्यांनी काही एक संभ जपून एक चांदीचे भांडे बाहेर काढले व ते त्यांच्या हातात देत म्हटले—“तू फक्त पापीच नाहीत तर एक नवराचा कंजूस सुद्धा आहेत म्हणून तुला हे चांदीचे भांडे देत आहे हे भांडे तुला फक्त तीन दिवसाच काय देईल, ह्या तीन दिवसात तुला बहा ह्या लोकांना अन्नदान कराने सगळ आणि जर का ते केले नाहीत तर तुझे डोळे कुटून तुला मरण देईल”

स्वर्णगुप्ताने घरी येऊन त्या भाड्या करवी अन्नदान करण्यास सुरवात केली रोज रात्री दहावाजे पर्यंत असंख्य लोक येऊन जेवून जात होते. असा प्रकार दोन दिवस उलटले तिसऱ्या दिवशी रात्री दहावाजे पर्यंत स्वापींनी सांगितल्या प्रमाणे लोक येऊन जेवण करून गेले परंतु त्यांनी सांगितल्या संख्येत बहा लोक कमी पडले.

स्वर्णगुप्ताने मोठया कळाने बारीबारी तिहून आठ लोकांना कसेवसे एकडून आणून अन्नदान केले. आता बहा ह्या लोकांच्या फक्त दोन माणसेच कमी पडली.

तोपर्यंत बराच वेळ निघून गेला होता. त्याने बराच विचार केला तेव्हा विचार होऊन त्याने त्या चांदीच्या भांड्यापासून दोन पाने बाडली ती स्वयंपाक बरात ठेऊन दिली व असा विचार केला की, आता कसेही भरण येण्याचे टळत नाही असे म्हणत तो आपल्या जोलीत जाऊन तोपी गेल

पोष्या घेऊन पहाट झाली. पाचरांचा किलकिलट ऐकू येऊ लागला माणसांची व गहानांची वर्दळ सुरू झाली ते ऐकून स्वर्णगुप्ताने डोळे उपडले व त्याला एका मोष्टीचे मोठे आवयच वाटू लागले एक प्रकारे आमच सुद्धा झाला. की आपण जवून जिवत आहोत. ती तत्काल स्वयंपाक घरात

Restore

आला तेवढ्यात त्याला ओखरीवर कुवाच्या तरी बोरडण्याचा आवाज ऐकू आला. त्याने सटक्यात दार उघडले.

दारासमोर लोकांचीही गर्दी जमली होती. बहाजरा वीज माणसांचे हातपाय घोरींनी बांधून त्यांना ओढत धडकत आले होते. त्या घोंघाना त्या लोकांची स्वर्णगुप्ताच्या समोर आपून उभे केले व त्यांना म्हणाले—“बोटजी हे दोघे बोड्यावेळा पूर्वी आपल्या परसदा-राच्या नितीवरून उडी घालून पळून जायच्या प्रयत्नात होते आम्ही त्याच्यावर संका येऊन त्या दोघांना पकडून आणले हे दोघे चोर व दरोडखोर आहेत ह्यांच्या भाषी दोन पांढोडी आहेत तुम्ही ती उचवून घ्या.”

स्वर्णगुप्ताने त्यांच्यापाशी होती ती दोन्ही गांठोडी उचवून पाहिली. तेव्हा त्याच्या घरात चोरलेला भात जसाच्या तसा त्यात होता. नंतर त्याने पुन्हा ती दोन्ही गांठोडी बांधली व मोठ्या प्रेमाने त्या दोन्ही बोरडण्या पाठीवर बोटदल म्हाटले—“तुम्ही दोघे थिक नका! हे सारे धन तुमचेच आहे.”

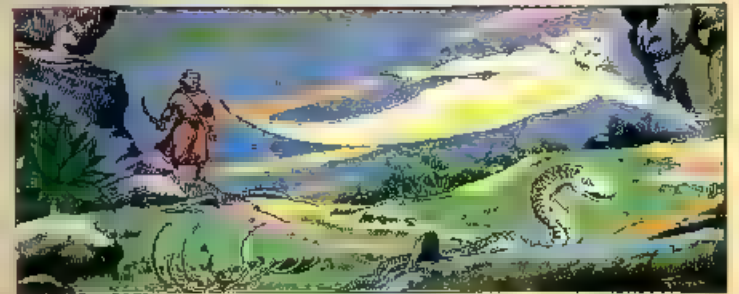
बंबबर मोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—“राजा, स्वर्णगुप्तवरून तुझे कस मत आहे. अनेक प्रकारे धन्याय व पैसे कडून त्याने जी संपत्ती कमावून ठेवली होती

ती त्याने पुढ्यापाकट बोरडण्या हवाली केली! काय हे बुद्धावस्थेमधील मानसिक दुर्बलतेचे द्योतक तर नाही ना? किंवा अशा बोम्बोरीची कृतज्ञता तर गवेल की त्या दोन्ही बोरडण्यांच्या प्राणांचे रक्षण केले ह्या संकाचे समाधानकारक उत्तर दिले नाहीस. तर तुम्हा दोघांची बंबर डकके होऊन तुम्हा पायावर कोळू लागलील

विक्रमाश्रित्य म्हणाला—“स्वर्णगुप्त खुळा नव्हता. त्याने साधूंचे दर्शन घ्यायच्या भीतीने मरीमूत होऊन मन्हे तर नरक-वासाल्या होणाऱ्या मासाने घेतले. त्यामुळे एक गोष्ट लक्षात ठेवणे जरूरी आहे की त्याचा नेहमी त्याच माझाच काळजी कागून राहिली होती की, आपण केलेल्या पादाचे प्रायश्चित्त भोगण्यासाठी आपण मरणाबरोबर नरकलोकात जाणार. साधूने त्याचे निवारण करण्याचा मार्ग सांगितला की त्याने तीन दिवसांच्या जात बहा हजार लोकांना जन्मदाम केले पाहीजे परंतु तिसऱ्या दिवशी त्याच्या दहा हजार सस्यत

दोघे जग कमी पडले त्यामुळे योग्याने सांगितल्या प्रमाणे त्याचे मरण निश्चित होते त्यात विचार केला की दहाहजार लोकांना जन्मदान करण्यात आपण अपयशी झाली त्यामुळे आपल्याला नरकवास भोगणे भाग्य आहे परंतु त्याच्या नशिवात दोन बोरडण्यांची त्याच्यावरचे सकट टाकले ह्याचा अर्थ असा की आता त्याला नरकवास भोगावा लागणार नाही. त्यामुळे त्यान त्याच एका कारणाकरिता स्वतःच्या मरणासाठी बघा चोरांनी लुटले असले तरी पुन्हा त्यांनाच ते धन कडून टाकले. ह्या-बद्दल असे स्पष्ट होते की, स्वर्णगुप्तला ततत जात देणारी भीती ही माणानी नव्हती तर नरकयातनाची होती. त्यामुळे असे मानणे अवघी चुक आहे की, तो मानसिक दुर्बलतेपासून शिकारी होता.

असा लढेने राजाचे मोन संत होताच वेताळ प्रेतांहु अद्भुत झाला आणि पुन्हा झाडाळा जाऊन लोंबकळू लागला (कवित्त)

चोरांची मेजवानी

भीमशंकर नावाचा माणूस शेजाऱ्यांची नात्यातल्या घरी लग्नाला गेला व लग्न आटोपून सव्वाकाळच्या सुमारास परत निघाला. त्याला एक अंमल पार करून आले लागले जाते वेळी अचानक मूसळधार पावसाळा सुरुवात झाली. पावसातून झिजण्याच्या इच्छेने त्याने माजुवाजुला काही आडेसा आहे की पाहिले. त्याला जवळच एक पडकी झोपडी दिसली.

तो बाइसच त्या झोपडीत शिरला व बाइदी एका कोपऱ्यातील मांडीपवाला बाऊन बसणा. पित्तक्यात पंचवीस चोरांची टोळी आपल्या सरदारासह तेथे आली. सर्वे पौड्या-बसून खाली उतरून झोपडीत शिरले. त्यांनी आपल्या सोबत माणकसे, साहित्य काढून ठेवले व ते मांडल्या खोलीत जाऊ लागले. तेव्हा त्यांचा सरदार इतर चोरांना आज्ञा करीत म्हणाला-“आज हि वादळी हवा व

पाऊस थांबण्याचे अक्षण दिसत नाही. तेव्हा तुम्ही सर्वांनी फक्तच पैकी जेवण तयार करा’

चोरांच्या सरदारांनी आज्ञा करायचाच अवकाश सारंगतोंब चोरांनी चुल सांडली व बरोबर तीन तासांच्या आत नुस्त स्वयंपाक बनवला. भीमशंकरला तो घमघमाट हास येऊन तोडाला पाणी सुटले. भीमशंकर तसा बाइसी व शूर होता तत्कळ बुडीचा होता. तो हळूच खोली बाहेर आला व चोरांच्या कोठा नुकवत त्यांच्याच पोटोडपंतीत काही कपडे घासून त्यांच्या सारखाच एक चोर बनला.

चोरांचा वेळाने चोरांना जेवणाकरीता पत्रावळी पांढऱ्यात आल्या. तेथे एक मिणमिणत दिवा लावण्यात आला. त्या अंघुक उजेडात स्पष्टसे दिसत नव्हते चोरांचा सरदार पत्रावळी निरखीत

म्हणू लागला-“अरे, आपण तर सर्वजण मिळून सन्नीसजण आहोत त्यांगील स्वयंपाक करावला चार जण गले दाही उरली बाकीस जण इथे तेवोस पत्रावळी कसा मांड्या ? हे कसे काय झाले मुवा ? म्हणजे ह्याचा कथं आपल्या टोळीत कोणी परका माणूस शिरलेला दिसतो”

हे वोलणं ऐकून सर्वे चोर आश्चर्यचकित झाले व एकमेकांचे चेहरे निरवू सांगले त्याचा सरदार म्हणाला-‘परक्या व्यक्तीला पकडण बसदी सोपे बाहे ह्याकरीता एक उपाय आहे असे म्हणत त्याने आपल्या प्रमुखाला जवळ बोलावले व इतर चोरांना उद्बुलून म्हटले-“एका चाम्ही सोपे ह्या माजुच्या खोलीत जातो तुम्ही एकेक जण त्या खोलीत या. जो ह्या जळत्या चिळटांनी एकेकाला डागत बाईन, जा ते डागणे सत्तम करू शकणार नाही तोच माणूस नविन आहे, मग मी त्याला समोरच्या झाडाला टांगून ठेवीन.

त्यानंतर सरदार व प्रमुख माजुच्या खोलीत गेले. नंतर एकएक चोर त्यांच्या खोलीत गेले. प्रत्येक वेळी “बाई जोय असा एकच आवाज ऐकू आला.”

ते ऐकून भीमशंकरने मनोमन जाणले की सरदार कोणालाही चिळटाने डागीत नसावा परंतु त्याची आपल्याला सोबण्याची

कल्पना असावी त्यामुळे तोही इतरांसारखाच खोलात गेला. तेव्हा चोरांच्या सरदारांचा प्रमुख बाई! जोय करीत जाऊन किनाळ्या व भीमशंकरला माजुला बसवले शेवटी एकएक करीत सर्वे चोर संपले.

तेव्हा चोरांचा सरदार सर्वांना उद्बुलून म्हणाला-“आपल्यात घुमलेली व्यक्ति मोठी चतुर दिसते आहे. त्याच्यावर माझ्या युक्तिचा उपयोग झाला नाही, परंतु मी नक्कीच त्याला पकडेंन. मी परत त्या खोलीत जातो. तुम्ही परत एककांनी आत या. आज रात्रीचा जो आपला सांकेतिक काब आहे तो तुम्ही मला सांगत चला. चोर सरदाराच्या खोलीत जाऊ लागले. परंतु

श्रीमशंकरला तर त्यांचा शक्तिशाली शब्द माहीत नव्हता त्यामुळे तो अस्पष्ट बाबतून येऊन तेवढ्यात त्याला स्वयंपाक घरात व बोधभवन होते त्यांचे कुडकुडणे ऐकू शकत त्याहीला एकजण दुसऱ्याला खिन्नबोले म्हणत होता—“अरे मूर्ख, एक वेळचा विसरबोल आहेस।”

श्रीमशंकर गुपचुप त्या दोघांच्या जवळ जाऊन म्हणाला—“तू तर पहिल्या पासूनच कितराही श्राद्धात, सगळे तूच तर तो शब्द कितराही नाहीस ना?”

ते ऐकताच त्याला अतिशय राग आला व म्हणाला—“लम्बासुम्बा” असे दहादा सांगू का? काय रे मी साचे शब्द सुद्धा लक्षात ठेवणार नाही होय?

श्रीमशंकरचा झालाच गायनात आवेना जवळ त्याची सरदारान्या खोलीत जाण्याची पाटी झाली. तेव्हा तो जात जात एकदम जोरात किवाळला. “सम्बा लुम्बा”

जेव्हा सर्वजणांनीच तो संकेत सरदाराला एकबला, तेव्हा सरदार आश्चर्याचकित झाला

सब्र बोलांना उद्देशून म्हणाला—“अरे बा, जो आर्गावुक आहे तो मोठा चतुर आहे मी तर असा माणसाचा सम्मान करावा म्हणतो जर का तो माझ्या तमोर आपण-हून येईल तर त्याला मी वस्त्र देईन त्याला शिक्षा न करता मुक्त करीन. ह्या गोष्टीची मी शायच येतो

दुसऱ्याक्षणी श्रीमशंकर सरदारान्या समोर येऊन उभा राहीला व सत्य वृत्तिकत सांगत म्हणाला—“मी तर खरा सुकेला होतो वर आपल्या येथील मस्त स्वयंपाकान्या चमचमटाने भला जसे भाकत करण्याचे उत्तम मिळाले.

सरदार जोरजोरात हसू लागला व म्हणाला—“जाता स्वयंपाकाचा वाखच घेऊ नकोस तर त्याचा स्वाद सुद्धा घेऊन पहा! रे, आमच्या सर्वांच्या बरोबर येव.”

चोरांच्या सरदाराने श्रीमशंकरला पोटा-भर जवण दिले. तो जेव्हा परत जाऊ लागला, तेव्हा सरदाराने त्याला बहा बोल्याची मागी बक्षीस पण दिली

जयसी देऊ

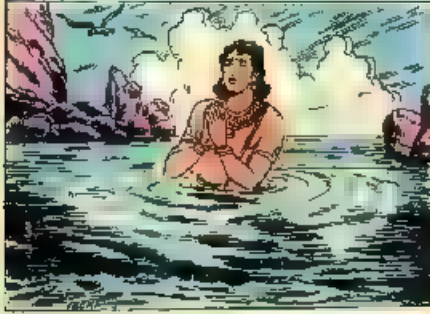
सोमनाथचे देऊळ

भुवनेश्वरीय संवाच्या धावारा मस्त बोल्या एका फाळत बांधाचा प्रकार कमी होय व बांधव जाणे हा प्रकार नव्हता, तर प्रत्येक रात्री बांधाचा पूर्ण प्रकार पुन्हाच दिसत होता

श्रीमशंकराच्या प्रवासीक जावई होता एकरा त्याने कधी उत्तमच केले त्यामुळे त्याने आपल्या सासऱ्याचा राग आपणून बोटून घेतला, याने श्रीमशंकराने भ्रष्टाचार आपणून “तू कायक्याने वीण होत जायस.

भ्रष्टाचार पूर्ण पाह होण्यापूर्वीच वेचणी वहाता वसे न करण्याकरीता वमुटीय केला व त्याला हांगिने मी त्याने पाप परत झाला, तरी याने त्याचा आप परत घेतला तरी परंतु त्याचा प्रभाव मोठा कमी केला याच कारणाने महिन्वाटीत पहिले पंधरा दिवस पंडकला बाहेर व पुढचे पंधरा दिवस सहाय हीं खर्ची पोरिया, मायामारया झाली

हजारों वर्षों देवतांची वंदना सुचविले की, "तुम समुद्रस्नान करून संकराची आराधना कर. वंदने लांब्या वस्त्रधातुधार करायचे ठरविले व आपणा गमावलेल्या प्रकाश पुन्हा प्राप्त केला. ह्या कारणांमुळे त्या ठिकाणाला 'प्रभास क्षेत्र' हे नाव पडले.

मगच्या काळात देवळाचे पुर्ननिर्माण झाले त्यान वेळी हे स्थान एक वसिष्ठ त्रिचंजेनाच्या रूपाने प्रसिद्धित पावले. श्रीहनुमन्त भक्त लोक ह्या देवाचे दर्शन घेण्यासाठी येतात. येथे राज, महाराजे व जनता आपापल्या यमा-शक्ति देवता सोबतच दामिने अर्पण करतात. ह्या देवळाच्या आजूबाजूला कुठाने व गहण्याच्या सोयी उपलब्ध होऊ लागल्या आहेत.

वंदाने काही काळ प्रवास केली राजूत संकराची पुजा केली. ह्या सप्ता-वार देवळाच्या तेथील जपतेने सुद्धा तेथे लक्ष्मणा संकराची पुजा होतमात्र ह्या नावाने करण्यास सुरवात केली.

अकराव्या शतकाच्या सुमारास महम्मद गझनीने भारतावर आक्रमण केले मोहम्मद गझनीला सोमनाथाच्या देवळातील दामधर्मिण्यां विषयी काही-वाचूनच कल्पना होती. त्यामुळे त्याने आपल्या सर्व सैन्याबरोबर देवळाच्या पारीवाजूला वेढा घातला तेव्हा हि मोठे प्रजेतील लोकांना बळबोली

परंतु लक्षात हे ठाऊक नाही की, प्रभास सोडी सर्वांस प्रवल संकराच्या देवळाचे निर्माण केव्हा झाले ? इ. स. ७ व्या शतकाच्या सुमारास सासन कारणाच्या पारलैन च्या काळात हे मंदिर बौध्दकाळीन जालेल्या अवस्थेत होते तेव्हा ह्या राजाने त्याच ठिकाणी एक नविन देवळा बांधले

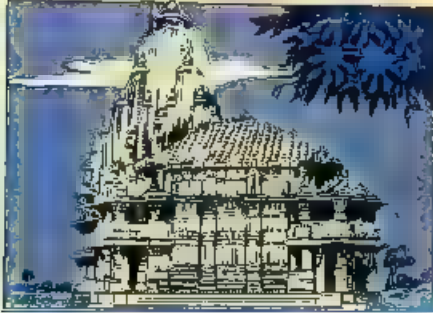
देवळाच्या संरक्षणासाठी राजाने आपल्या सैनिकांना तेथे पाठविले परंतु महम्मद गझनीच्या अफाट सैन्यापुढे त्याचा टिकाव लागू शकला नाही. संपूर्णभारतच जणवेली जुद्धा सैन्याची मृतावली केला व आपले प्राण खर्ची घातले

दिवालीत पुण्यानी व जय भवानी आकषण करपाच्या सैनिकांना विजयाने केली की त्यांनी देवाचे दाग-दागिने व इतर वस्तु घेऊन जाण्या वर मुख्य मूर्तीला हात लावू नये तसेमुळा राजाच्या मोहम्मदने त्यांचे एकमे गाही. उमर बांधण्याची निवृत्त हल्या केली

पन्नास हजार सैन्यांची कसत संपवा-मंतरण राजाच्या सैनिकांना देवळात प्रवेश करता आसा सैनिकांनी देऊळ व देवळातील मूर्तीची वृत्त तोडणोट केली व स्वतःच्या कल्पनेपेक्षा अचूक संकली लुटून नेली.

ह्या हल्ल्यानंतर पुन्हा जे देऊळ बांधले. जे देवाच्या सत्ताच्या सुभारत मत्साजडीत विजयीने मोडून टाकले पुनः देवळाचे पुर्ननिर्माण करण्यात आले जे उठराच्या वस्तुकाळ औदय्येच्या आसने पुन. जमिनदास्त करण्यात आले ज्ञानंतर इंदुरची महाराणी अहिम्बाबाई हिने देवळाची पुर्नस्थापना केली आता जे देऊळ आहे त्याची स्थापना १२५१ साली करण्यात आली.

नागसुराट

कोण्या एका काळी स्विकल्पमज्ये एक राजा रहात होता. त्याला एकुलती एक मुली होती. मुलगा झाला नाही त्यामुळे त्याने मुलीलाच मुलगा मानून तिचे रूप मोडकौतुक केले.

एक दिवस राजा व राजकुमारी हिंड-व्यास बाहेर पडले तेव्हा रस्त्यात एक म्हातारी सांपाचा मुका घेत असतांना तिला बसली. तेव्हा राजकुमारी तिरस्काराने तिच्याकडे पहात म्हणाली-“छी: छी: काय घालेच्छे प्रकार करते आहे!”

ते ऐकून म्हातारीला अतिशय वाईट वाटले. ती निराश झाली व रामाने राजकुमारीला आपादमस्तक न्याहाळीत म्हणाली-“तु ह्या जनावराला पाहून त्याची कृपा करतस. म्हणून तू मुझा ह्या प्राण्या-सारखेच आचले असुप्य घालबसिले.” असे म्हणत म्हातारीने आपल्या हातातील

जादुच्या कांडीने राजकुमारीच्या वारिराला स्पर्श केला राजा त्या म्हातारीला अडवणार तिलाक्यात हो दाखण प्रकार घडला राज-कुमारी सांप झाली. तिने केविलवणे आपला कणा बर करीत बडिकाकडे पाहिले.

म्हातारी तेवढ्यानेच गप्प बसली नाही. तिने तिला बरखावत म्हटले-“आता तुझा राजाकडे काय काम राहील? जा, मु संपाचे जिवम जाय” असे म्हणून तिने सांपावर परत जादुच्या कांडीचा स्पर्श केला तो सांप तद् तद् साडीत चिपून गेला.

राजा तो खर्ब प्रकार पाहून आपचर्य चकित झाला व नंतर दुःखाने संतापाने त्याने म्हातारीला मारण्याकरीता तलवार उगारली-“तेवढ्यात निर्भयतेने म्हातारीने आपल्या हातातील कांडी राजावर उगारली व यमकावणीच्या सुरात म्हणाली “सनारार! तुझे मुझा मुझ्या मुलीसारखेच झाल होतील.

स्विकल्प मधील अद्भुत गोष्टी

राजा बाबरला मशाळकीने तिला म्हणाला की, माझ्या मुलीवर दया कर—“मला फक्त मंत्र टाकणे माहीत आहे. एक महत्त मी करू शकते. राजकुमारीला चांगली राणी करेन. राणी झाली तर तिची स्थिती धोर्मी चांगली राहील. तू तुझ्या मुलीकरीता एक छोटासा मुकुट तयार करून मला दे. तीन दिवसाच्या आत तो येणे भागून दे तुझी मुलगी ती मुकुट. तसट हीईपर्यंत साप बनूच राहील त्यानंतर तिला पुन्हा मानवरूप प्राप्त होईल. तू खऱ्या सोन्याचा मुकुट तयार करून आप कारणा सोन्यात जर भेंसळ झाली तर ती पाण्यात विरघळणार नाही.” ती जाडुगारीन म्हतारी म्हणाली.

राजाने दिवसवास घेतला व आपल्या महालात परत येऊन त्याने मुकुट बनवला व त्या म्हतारीला दिला म्हतारीने तो ताबडतोब राजकुमारीच्या डोक्यावर घासला तो वारण करताच खरे तिचे महत्त्व जाडू लागले, ती तो वारण करून जेथ जाई तेथ कोणत्याही गोष्टीची उणीव भासत नसे. जर ती मुकुट घाल्याच्या हुकामावर ठेवला तर ते घाल्याचे कोठार भरलेले राहील वन संपत्तीत ठेवले तर ते कधी कमी होऊ नसे. त्यामुळे ती मुकुट प्राप्त करण्याचा जो तो प्रयत्न करू लागला

एक दिवस एक प्रवासी जंगलात प्रवास करून अतिशय थकला. तेव्हाला अंध तहान लागली. तो जवळच्या तळघाकाठी जापली तहान भागबिण्याकरीता आला. तेव्हा पाण्यात एक वागसाप त्याला पोहोताना दिसला व काठावर एक चमकणारा मुकुट पण दिसला त्याने निघार केला की हा त्या तावाचा मुकुटच असणार मग काम. त्याने बाईबाईने तो मुकुट उचलून व रस्त्याने भराभर चालू लागला थोडा मार्ग चालून गेल्यावर त्याने पाठीमागे वळून पाहिले तो अनेक साप व राणी त्याचा पाठलाग करीत येत असलेले त्याची पाहिले. ती बाबरला व भरकन राजारण्या शाहावर चडून बसला. सर्व साप माडाळा वेळोवे

घालून फुत्काऊ लागले. तितक्यात एक बाई त्या बाजूने येथे आली. तिने त्या प्रवाशाचा हातावर बसलेले पाहून विचारले—“काम रे बाबा, तू माडाळर चडून कशासाठी बसला आहेस?” त्या प्रवासाने सर्व गोष्ट खरी सांगून विला विचारले ‘हे साप तुला काही नाल येत नाहीत हे कसे काम?’

“मला सध्याचा मंत्र येतो त्यामुळे हे साप मला काही करू शकत नाहीत. आणि जर का तो मागमुकुट तू मला देसिज तर मी ह्या सर्व सपना हडून आपला सोपन व तू आपले प्राण वाचवसिज.” त्या बाईने उत्तर देत म्हटले

“ते सर्व आपण नंतर पाहू प्रथमतः त्या सपनातून चालवून दे” ती प्रवासी म्हणाला.

त्या बाईने काहीतरी मंत्र गोंडाने पुटपुटले त्यावर तोच सर्व साप कात्यावाटेने निघून गेले. त्यानंतर ती माघूस जावा-वरून खाली उतरून आला व त्या बाईला म्हणाला—“माझ्यावर कुटुंबाचा कार मोठा बोजा आहे हा मुकुट माझ्या चांगला उप-योगास येईल पाहिजे तर तू सर्व परिवारा-सह माझ्या घरी येऊन रहा मी चांगले रक्ष ठेविन की, तुला कोणत्याही गोष्टीची कमी पडणार नाही

कसेबसे त्या बाईने त्या आपसाचे म्हणणे मान्य केले. धी प्रवासी घरी आला व त्या मुकुटापासून प्राप्त झालेल्या वनघाल्यानी आपले जिवन सुखाने जगू लागला. परंतु त्या बाईला त्यानं ती

नागमुकुट कुठे ठेवला हे माहीत नव्हते खेवटी त्याचा खोपे तिने कसाबसा लावला व तो कुठे होजाराची गेला असल्याची संघी साधून तिने तो हुबूप केला व वरी निघून गेली. त्या प्रवाशाक तिचा घरचा पत्ता ठाऊक नव्हता.

त्या राईचे भाग्य फळाळले तिने तो नागमुकुट आपल्या घान्याच्या कोठडीत ठेवला त्याचा परिणाम तिचे घान्याचे कोठार सदा भरलेले राहू लागले. तसेच तिने खूप पैसा कमावला. एका दिवशी घान्या काढून गिरणीत दळवयास पाठवले तेव्हा चुकून तो नागमुकुट बुद्धा दळणास निघून गेला.

त्या गिरणीच्या मालकाने घान्या काढून दळवयास मुरवात केली बराच वेळ झाला जात्यातले पीठ येथे पावूनना त्याला यमत वाटली व काहीतरी जाडू असावी असे वाटले त्याने हात घासला तेव्हा एक छोटा नागमुकुट त्याच्या हाती लागला त्याने तो नागमुकुट घेतला व कपाटात लपवून ठेवला.

दुसऱ्या दिवशी तो राई आली. तिने तक्रार केली की आपला एक घागिना घान्यात वेला आहे गिरणीच्या मालकाने काही माहीत नसल्याचे सांगितले. तेव्हा निराशेने बुकी होऊन ती वेचून निघून गेली.

गिरणीच्या मालकाने विचार केला की तो नागमुकुट गिरणीच्या जात्यात काढून ठेवला तर थोड्या घान्याचे खूप पिठ करून ते विकला वईल व अफाट पैसा कमावता वईल. अशा प्रकारे काही दिवस स्थाने पिठ करून खूप पैसा कमावला. परंतु एक दिवस बचानक दुर्दैवाने त्याच्या हातून बुक झाली ती मुगट घान्याबरोबर चुकीने जात्यात निघून गेला व त्याचा चुराचुरा होऊन गेला जात्यातून घान्या येथे बंद झाले तसेच पिठ येथे मुढा बंद झाले.

तो नागमुकुट नष्ट होताच नागराणी वनलेल्या राजकुमारीला पूर्ववत रूप प्राप्त झाले ती आपल्या बडिलांकडे गेली व योग्य राजकुमार बरोबर विवाह करून आपले आयुष्य जांमंदाजे वाटवू लागली.

शिव पुराण

शंकराला बंधर पर्वतावर काशीला काय होत आहे, याचे वर्तमानच कळेलनास झाले. योगिनी सूर्य, ब्रह्मदेव यांना आपले स्मरण देखील कसे काय कोणालाही राहिले नाही? मृत्युगण संयच कायमची बस्ती करून राहू लागले की काय? शंकराला फार काळजी वाटू लागली. तेव्हा त्याने शंभरपतीला बोलावून त्याला सांगायचे ते सर्व नीट सांगून काशीला पाठविले.

विष्णेश्वर शंभरपती काशीला गेला. आणि त्याने तेथे निरनिराळ्या प्रकारे उपद्रव सुरू केला वृंहीमट्ट नाव घारण करून तो कावी नगरवासिनांना भविष्य सांगित हिट्ट लागला काशी नगरावर फार मोठे संकट घडार अशी जकडा नगर-

वर पसरली. नगर शंभरपती दिवोदासच्या राजवाड्यात गेला. दिवोदासने त्याला राजपुरोहितात एक प्रमुख स्थान दिले.

राजाने एक दिवशी वृंहीमट्टाला बोलावून विचारले—“कावी नगरीत हे जे उपद्रव होत आहेत त्याचे कारण काय?”

“महाराज मला वाटते की आपण काही काळ काशी सांडून बाहेर कोठेतरी जाऊन राहणे श्रेयस्कर होईल नंतर थोडा दिवसांनी उलटरेकडून एक ब्राह्मण येईल व तो आपल्याला आपल्या हिताहिताना उपदेश करील.” वृंहीमट्ट म्हणाला.

त्यानंतर शंकराने विष्णूला काशी नगरीत पाठविले विष्णु मुट्ट रूप घेऊन काशीला जाला आणि काशीच्या नागरिकांमध्ये

राज्याभिषेक केला नंतर एक मोठे देऊळ बांधून त्याच लिंग प्रतिष्ठा केली. त्याच्या-साठी कैलास लोकांतून विमान आले त्यास बसून कैलास लोकी निघून गेला. सर्व देव पुन्हा काशीला येऊन राहू लागले. शंकर मंदीरवर बसून पुन्हा काशीला वाला नागि त्याच्या मनाला शांती प्राप्त झाली.

विश्वनाथ सदा विशालाक्षी दोघे काशीला जाऊन काशीवास करायला हा विचार मनात येताच ते एक दिवशी आपल्या तीनत शिष्यांसह काशीला येऊन पोचले त्यांच्या शिष्यांत वेङ्कटपादन, जैमिनी मुनंत आदि प्रमुख होते. सर्व श्रुतींनी प्रचलन गंगे-वर स्नान संच्यादि करून कायशी कम शात्पावर शंकराची आराधना केली. म्यांस मुनींनी क्षिप्यांसह मुनित मंडपात मध्याह्न होईपर्यंत निवपुराणाने वाचन केले. नंतर सर्व मंडळी भिक्षाटनास निघून गेली.

त्यावेळी शंकर पावेंतोला म्हणाला "व्यास मुनींची परीक्षा घेतली पाहिजे त्यांना किंवा त्यांच्या शिष्यांना कोणास भिक्षा मिळता कामा नये"

विशालाक्षी पार्वतीने होकाराची मान हलवून नगरीच्या प्रत्येक गृहिणीच्या मनात भिक्षा न देण्याची प्रेरणा उत्पन्न केली. व्यास मुनी सशिष्य "भिक्षादेहि!" म्हणत धरोवरी फिरत असता त्यांना उत्तर मिळे-

नास्तिक वाशाचा बौद्धमताचा उपदेश करू लागला. अशा तऱ्हेने काशीवासियांची बुद्धि भ्रष्ट झाली. त्यानंतर तो ब्राह्मण रूप घेऊन दिगोपासलाच जाऊन भेटला आणि त्याला आशीर्वाद दिला. दिगोदासने त्याला विचारले-"हे महावीर! देव मला व माझ्या प्रजला नानाप्रकारे भाव देत आहेत आता बुद्ध्यापाळ आला आहे. मला मोक्ष प्राप्तीचा मार्ग सांगा।"

"हे राजन् काशी नगरीत लिंग प्रतिष्ठा कर. तुला सदेह कैलासवास लागेल" विष्णू म्हणाला.

त्याप्रमाणे दिगोदासने आपला मुलगा समरंजय घाला आपला वारस नेमून त्याचा

Restore

कागले, या खिचपुरीत एका काळी दिवो बासासारस्वाचे राज्य होती आणि आता हर काशी विश्वनाथ स्वतः. काशीबास करीत आहेत या गावात प्रत्येक गृहिणी ब्रह्मपूजा म्हणून थोडकशी जाते एक भाटनबाभर उपासमार व्हावी घ्यावे कारण काय? उपासामुळे वैशंपायन जैमिनी सुमत् इत्यादि शिष्य वसुदे होऊन पडले होते

भाटवा दिवस उपाडला. स्नानसंप्यादि भाटपून व्यासमुनी शिष्यांबरोबर विष्ठाट नात धारोदारी निघाले

परंतु एका घरी देखील कोणी भिक्षा पातळी नाही तेव्हा मान व्यासांना भगवती राग आला त्यांच्या कपाळाळा भाटपा पडल्या कपाळावर आभाचे थेंबे दिसू लागले त्यांनी कभडलातून पाणी घेऊन शोध देण्यासाठी संकल्प सोडण्याचा निश्चय केला आपले भिक्षापान कोडून सर्व काशीवासियांस असा शोध देण्याचे ठरविले की, तीन पिढ्या त्यांना भिक्षा, धन आणि अन्न या तिन्हींचा लाभ होणार नाही. परंतु कभडलातले पाणी सोडायला होत पुढे केला तेव्हा हात धरपर कापू लागला व कभडलातले पाणी हातावर पडले नाही

त्याच वेळी एका बुद्ध सोमस्यवती स्त्रीने आपल्या घराचे दार उघडले तिच्या सर्वांगावर शुभ वस्तुपावणे होती. ती

म्हणाली-“हे बाह्या! शोध कां देतोस माझ्याजवळ ये”

ती स्त्री म्हणाली-“भिक्षा मिळावी नाही म्हणून का तू सर्व काशी नगरीच्या शोध घायला निघालास? तुम्हा हवलाची परिष्ठा घेण्यासाठी स्वतः काशी विश्वनाथन हा शोध रचला होता. नाहीतर तुम्हा सारख्यांना भिक्षा घालणे या काशीवासियांस अशक्य होईल असे वाटले का तुला? घररोक अन्नपूर्णा स्वतः सुवर्णाच्या फळीने अमृतासारखी खीर सर्वांना देते ही शोष्ट तुला माहीत नाही वास्तव? ” नु आपला धीर सोडलास आणि विश्वनाथाचा परती स्वरूप असल्याचा या काशीनगरीस शोध देऊ

लावलास यावसून भूक ही तुम्हा सारख्या घोर महर्षीला देखील कशी हालवून सोडते हे उघड झाले आहे बरे तर ये मी तुला आज सविषय पंचपववाचांचे मानून वाढते.

ते एकून व्यासमुनी म्हणाले-‘माते! आज कित्येक दिवसांततर तुम्ही हे अमृत तुल्य गोड सत्व एकायला मिळाले आहेत माते तू काय घाटेल ती भिक्षा घाल, आम्ही ती आपसांत वांटून घेऊन स्थान घेऊन संपादन करून घेऊ.

ते एकूत ती स्त्री स्मित कल्प म्हणाली-“बाळा! मलाह उलटून घालवी आहे तुम्ही सर्व गंगास्नान करून या. तुम्हा

सर्वांना मी स्वतः मगतोक्त जेवण वाढणार आहे.”

त्यानंतर आस जवळी आपल्या सर्व शिष्यांसह गंगास्नानास निघून गेले. स्नान संध्यादि भाटपून पुन्हा त्या सुगृहिणीच्या घरी ब्रोजनार्थ परत आले. त्या सुगृहिणी ने सर्वांना आश्चर्य घरात बोलावून गेल तिने पवित्रापासून मांदून ठेवल्या पाटांवर त्यांना वस्तायला सांगितले आणि केळीची स्वच्छ भावे वांझी

नंतर धूप रांबोळी आदी झाल्यावर ती सर्वांस म्हणाली-“आता अपोषणी घेऊन भोजनास सुरवात करावी ’ ते एकून व्यास मुनी व त्याचे शिष्य चकित होऊन

“अद्याप संपादन झाला नाही!” किंवा जेवणे भाटपून घालून वेळ होऊन गेला!” एकेका घरी दार देखील उघडले नाही. तीन प्रहरी गुरू आपल्या भेतात परत आले व सर्व शिष्य सडली रिकाभ्या हातांभीच परतली सर्वांना भूक लागल्या यला भिक्षेत एक शीत देखील मिळाले नाही!” ज्यात मुनी म्हणाले आणि त्यांनी आपल्या शिष्यांना विचारले-“तुम्हाला काय काय भिक्षा मिळाली?” परंतु शिष्यांनी पण त्यांना मुळीच भिक्षा न मिळाल्याचे सांगितले.

लागीपाठ सात दिवस कोणालाच भिक्षा मिळाली नाही. ज्यात मुनींना आश्चर्य वाटू

कांदोबा

कांदोबा

४७

परस्परांकडे पाहू लागले. त्या वेळी त्यांना पाने कोरीव पिसत होती आणि पक्ष्यांनाचा वास पण येत नव्हता.

आज ही सुहिची आपल्याला उपासी मारून आपली सर्वांची लोड मोडणार असे सर्वांच्या मनात येत होते परंतु त्याचवेळी काही स्त्रिया आघोषणी ताडी पाणी घेऊन आल्या ती वृद्धा स्त्री सर्वांना म्हणाली- बाळांनो जनायला थोडा उशीर झाला, सांजकाळ होऊं द्या!"

सर्वांनी आघोषणी वेतांब सर्वांच्या पानावर प्रत्येकाला आपडणारे पत्राचे वाडलले दिसले सर्व पदाचे स्वादिष्ट व प्रत्येकाला हवे तितके वाडलले होते.

प्रत्येकाला वाटत होते की ती प्रत्यक्ष अन्नपूर्णाच आहे जेवणे झाल्यावर त्या वृद्ध स्त्रीने सर्वांच्या विधांतीची व्यवस्था केली थोड्या वेळाने पार्वती परमेश्वर तेथे आले. सर्व विधांती घेत पडले होते पार्वतीच्या चेहऱ्यावर शांतताच होता परंतु संकराचा चेहरा उग्र दिसत होता.

शिव पार्वतीला समोर पाहून सर्व उठून नम्रपणे प्रणाम करून उभे राहले.

शिवपार्वती उच्च आसनावर बसले संकराने व्यास मुनीकडे मूढ दृष्टीने पाहून विचारले- 'काय रे उद्भूत मूर्ख, महाभारत लिहिण्याचे मूर्खत्व करून आज मला परमेश्वरकड अमरत्व प्राप्त झाले आहे. त्याच निमित्ताने होताना नाही का?' एक तर या काशीत तू प्रवेश केलास हाच तुझा अपराध! आता जास्त वेळ न घालवता आकास तसा निघून जा!"

व्यासांनी पार्वती परमेश्वरांना नम्रपणे नमस्कार करून क्षमा मागितली आणि काशीहून निघण्यास तयारी करू लागले तेव्हा पार्वतीला राहिले नाही ती म्हणाली- "बाळ! तू काळजी करू नकोस झालेल्या चुकीचे प्रायश्चित्त दक्षारामला भोमेश्वरांची उपासना करून कर, पुढे सर्व प्रकारे कल्याण होईल." पार्वतीच्या आज्ञे प्रमाणे व्यास आपल्या शिष्य भंडळी समकत दक्षारामला निघाले.

नवीन अनुभव

नीलगावात एकदा निर्गुणानंद गावाचे साधू आपल्या शिष्यागणसमवेत आले त्यांच्या दर्शनाकरिता गावातील अनेक लोक येत निर्गुणानंदानी बराचवेळ भक्तिभाव व वैराग्याविवयी अनेक उपदेश केले ह्यानंतर वयाचे लोकांनी आपल्या समस्या स्वामीपुढे मांडल्या.

निर्गुणानंदानी त्या समस्या ऐकून अनिच्छेने मान हलवित त्यांना क्षमजा-अणीच्या सुरात म्हटले- "ह्या तुमच्या समस्या अत्यंत झुल्लक आहेत. ह्या अथा छोट्या छोट्या समस्यांकरीता तुम्ही लोक निनाकारण कां नसत होता असे आहे तर तुमच्या पुढे कठीण समस्या उभ्या राहिल्या तर तुम्ही गवकीच वेडपिसे व्हाल!" असे सांगून त्यांनी लोकांना पाठवून दिले.

भक्तगणांना ह्या गोष्टीने मोठे आश्चर्य वाटले. की ज्या काळज्यामुळे आपल्या

आयुष्यात अशांती माजली आहे त्या समस्या झुल्लक वाटत आहेत. हे सर्व जाणणारा त्वरचा पाटील शिवचरण ह्यानी भक्ताना उद्बुधून म्हटले- "तुम्ही लोकांनी स्वामी समोर पत्र आपल्या समस्या प्रकट केल्यात त्या गृहस्थ जीवनातील अत्यंत साधारण आहेत. जर कां तुम्ही काही अध्यात्मिक समस्या त्यांच्या पुढे ठेवाल तर ते निश्चित पण काही उपाय सांगितले."

त्यांच्या बोलण्यात काहीतरी तथ्य असले असे गावकरी लोकांना वाटले परंतु गाव-कांच्या सध्द स्थितीत फक्त गृहस्थजीव-नातील काही काळज्या होत्या.

ह्यानंतर निर्गुणानंदानी लोकांना दोन दिवस धर्मसभेची काही उपदेश केले तिसऱ्या दिवशी गावच्या पाटलांनी साधूंना राख-च्यो घरी पाचारण केले. भोजनानंतर त्यांच्या विधांतीची सोय करून निर्गुणानंदानीकरीता

एक नवछत्रवाणी लावून दिली परंतु सकाळ होताच स्वामीचे दोळे धोप न मिळाल्यामुळे माथ झालेले होते व हे थोडे विडंबिले बुद्धा झालेले दिसत होते त्यावर शिवचरणांनी त्यांना विचारले— 'स्वामीजी, रात्रभर आपल्याला चांगली झोप लागली नव्हती काय?'

“झोप कुठली आली रात्रभर शासकी नाचूच काढले त्याबुळे रात्रभर जागच होता!” निर्गुणानंद म्हणाले

शिवचरणांनी मोठा वेष्टण करीत विचारले—“स्वामी, आपल्याला माहीत आहे ह्या काळात डांस जास्त होतात त्यात ह्या थावात तर जास्तच, धाकरीता मी प्रच्छत्रवाणीची होय केली

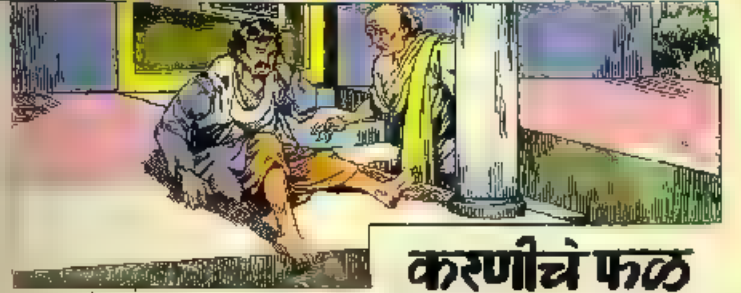
“सच्छत्रवाणी असली म्हणून काय झाले? झोपमोड करणारा एखादा हासच नव्हेतरवाणी मध्ये वृक्षला तर काय थोडे आहे?” निर्गुणानंद म्हणाले

त्यावर शिवचरणांनी भोळ्याचा आंव आपित विचारले—“मला तर एका गोष्टीचे

मोठे राहून राहून आश्चर्य वाढते जाते, की आपल्या सारख्या एखाद्या जगाच ज्ञानीला एक सावा हास कसा हास देतो? आपण मला क्षमा करीत असाल तर एक गोष्ट आपल्या समोर निवेदन करावी म्हणतो की काळ धावकरी लोकानी आपल्या समोर त्यांच्या जमा कळज्या संगितल्या त्या तर तुमच्या ह्या वासनेला सुद्धा वास्त कठीण असतिल ना!”

शिवचरणांच्या बोलण्यामुळे निर्गुणानंदाना आपली चुक समजून आली. मानसाला छळणारी लौकीक ध्याने केवळ समोपदेशां मुळे निवारण होऊ शकत नाही. त्या करीता ही संजविण्याचा काही मार्ग अवलंबवला पाहिजे. त्याकरीता योग्य सल्ला दिला पाहिजे

त्याच दिवशी निर्गुणानंदाला सर्व भक्तगणांना एकच बोलावून घेतले व प्रत्येकांच्या समस्या ऐकून त्यांना त्या निवारण कसा करायचा ह्या विषयी सल्ला व त्यांच्या मलाचे समाधान केले

करणीचे फळ

निर्वाक नावाचा वैद्य केंक उपापासून

रोग्यांवर उपचार करीत होता परंतु त्याची मिळकत तेवढी नव्हतासमुळे तो रोग्यांकडून पैसा काढीत असे त्याचे बडील भरण त्याला नेहमी समजावित—“अरे, वैद्याला जगाचा खोस कधी असू नये. प्रत्येक रोग्याचे आजाराचे काय कारण हे तपासून त्याला योग्य ते औषध द्यायला पाहिजे जसा तुला अनुभव येईल तसा तू वैद्यकीय नियुक्ता प्राप्त करशील व अशी एक वेळ येईल की सर्वे रोग्यांना दूर पळवून काढशील. परंतु तू तर रोम्यांच्या बरोबर तसा व्यवहार करीत नाहीस तुझे लक्ष फक्त रोम्यांच्या शिवा- कडेच लागलेले असते तू रोम्यांकडे अशा दृष्टीने पाहतोस की ते आपले वैसे प्रथम देतास का नाही परंतु वडिलांनी ऐकवलेले त्याला अविवेक लावडत मने. ही त्यांच्या

बोलण्याकडे दुर्लक्ष करून स्वतःच्या मना- प्रमाणेच रोग्यांबरोबर वागत असे

एक दिवस निर्वाकच्या घरासमोर एका भिकारी जोळयापुढे बंधेरी येऊन खाली पडला ते पहाताच निर्वाकचे बडील घाबत बाहेर जाले आणि त्यांनी त्याला उचलले व घराच्या बोंसरीवर आणून ठेवले

भिकाऱ्याचा स्वागतोस्वागत चालू होता तेव्हा भरणने विचार केला की, त्या भिकाऱ्याला भुकेमुळे चक्कर गेली असावी त्याने त्याच्या तोंडावर बोट धार पाणी शिंपडले त्याबरोबर भिकारी भुडीवर आला उठून दसला त्याने हात जोडून भरणला नमस्कार केला व तेथून जाऊ लागला.

तेव्हा भरणने दया देऊन म्हडक—“अरे, आज जेवून मग जा”

भिकारी म्हणाला—“दादा, मला मूक नाही. जाता इथे येण्यापूर्वीच एका दबाळ

बाईने मला पोटभर खावला घासले आहे, मी कोपऱ्यावरच्या घमंदाळेत रहातो कोळ्यांसमोर नंगेरी येऊन मी खावी पडलो."

"बरगणे आपणच करीत बिकारीत-तुम्ही अन्वरी बायबे कारण मूक नाही?"

"नाही, दादा! हा माझा मुला आजार आहे. दिवसातून कमीत कमी तीन चार वेळा मी चक्कर येऊन वेंचूड पडतो. त्यामुळे मला जीव भागयला सुद्धा नाच पडतो. परंतु रस्त्यावर वेंचूड होऊन मी पडलेला असतो तेव्हा रस्त्यातील लोकांना दया नेंऊन ते चोरे फार पैसे माझ्या आजू-बाजूला टाकून जातात ते सुद्धा मला सोडून उपयोगी पडतात.

रुग्ण पैसां अभावी आजार गुप्त ठेवता कामा नाही. जर दुखा बरोबरी तुझ्या आजारावर उपचार करून घ्यायचे असवीक तर माझा मुलगा वैद्य आहे त्याला मी सांगतो तो तुझ्या रोगावर चांगला उपचार करेल." बरगण म्हणाला

बिकारी केविलवाणा चेहरा करीत म्हणाला-"दादा, माझा दुखाप्यावर उपचार करणे अद्याप कोपऱ्यावर वैद्याला जमले नाही तू तुझ्या रोगावर इलाज करून येणार असलास तर खरा मी दादा तुझ्यावर उपचार करवितस त्याला सांगतो" बरगणे स्वयंमनले,

बिकारी गालातल्या शालात हुसत म्हणाला-"दादा, कोव असा दुर्वेदी आहे की, जो आपल्या रोगावर उपचार करवितस मागेपुढे पाहिल, आणि मी जर का मावा-तील लोकांच्या पुढे चक्कर येऊ खाफी पडलो तर काही शॉईट नाही. परंतु निर्जन वाटेत पडलो तर काय अवस्था होते काही दुष्ट लोक मी बिकारी आहे चक्कर पडलो आहे हे पाहून सुद्धा मी भिक मागून कमावलेले पैसे कोळ्या वेंऊन पळून जातात. आता तुम्ही बरोबर उपचार केला तर मी आयुष्यभर ऋणी राहीन.

ह्यानंतर बरगण चराच्या भात निचून गेला व त्याने आपल्या मुलाला बिकाऱ्याची

सर्व गोष्ट सांगितली व म्हणाला-"मुला तू माझा हा बिकारपणा वाहे असे समजू नकोस केव्हा केव्हा बिकाऱ्याच्या रूपात देवच येतो पैसा देण्याच्या स्थितीत तसलेल्या ह्या अनाथ परिवारवर निष्ठा-ळजीपणा न करता बरोबर रोग निदान करून चांगले औषध घे. तुझे उपचार होतील तुम्ही शत्रुयच बदलेल माझ्या बोलण्याचा तिरस्कार करू नकोस.

निर्वाक चिडीनेच त्या रोगवाजवळ गला व त्याला तपासून तो बरात आला व काही-तरी औषध द्याय करून बिकाऱ्याच्या हातात देत म्हणाला "एक, तू चार दिवस ह्या गोळ्या खा तुम्ही पुढे मक्की बरे होईल" ह्यानंतर बिकाऱ्याने बोमान नमस्कार केला व वेचून निघून गेला

बरगण म्हणाला-"निर्वाक, तू हे अथ काय केलेस ते पाहून मला खूप आनंद वाटला देव तुम्ही मक्की कल्याण करेल.

त्यावर निर्वाक विदुत म्हणाला-"आणि खरेच देवांनी माझे कल्याण केले व माझे माध्य उजळले तर मला त्यात आनंदच होईल. परंतु मला माझ्यावर इतका दैविक विश्वास नाही की माझ्या औषधाने तो बिकारी सुधारेल

तू त्या बिकाऱ्याला कोणती औषधे दिलीस" बरगणे जाबरात त्याला बिचारक

'मी फक्त तुम्हांला संशुष्ट करव्या-करीता अशी औषधे मिळवून त्याला दिली की त्याने त्याचे काही मुकसान होणार नाही परंतु पुढे त्याचे नशीब" निर्वाक म्हणाला

वेचयोगाने बिकाऱ्याला त्याच्यारोगावर जे औषध दिले गेले ते बरोबर उपयोगी पडले बिकारी चार दिवसात उणठपीस बरा झाला.

एका आठवड्यानंतर तो बिकारी निर्वाकच्या घरी आला व त्याला म्हणाला-"वेचसाहेब आपल्या हाताचा मुग अद्भुत आहे कोण्याकाळी मी एक बिकारी म्हणतो इमानदारीत कष्ट मेहनत करून

पैसा कमावून आपले पोट भरत होतो. परंतु ह्या रोगांमुळे बऱ्याच काम सोडून वेगळे भाग पडत. संबंटी श्रीक मागणें नशिबी आलें आता पुन्हां मी कष्ट करून पैसा कमाविन असे म्हणत तो भिकारी कृतज्ञता पूर्वक पाया पडला.

निर्वाक वितायुक्त स्वतः त्याला म्हणाला-“तुम्हासारख्या गरिबावर माझ्या औषधाचा उपयोग झाला. त्यामुळे माझ्या मिळकतीत कधी फेरफार होत नाही.

त्यावर भिकारी म्हणाला-“साहेब, तुम्ही आज्ञा उद्धार केला. मी माझ्या परोक्षीतीमुळे तुम्हांला पैसा देऊ शकत नाही परंतु तुम्हांला पैसा मिळविण्याचा

उपाय सांगतो त्याने बाबे म्हणतारी फिटलीच.

हे उत्तर ऐकून निर्वाक चिडला व म्हणाला-“माझ्यावर अद्याप पर्यंत इतके तरी दुर्बल येऊन पडले नाही की, भिकाऱ्याने मला पैसा मिळविण्याचा उपाय सांगला. तेवढ्यात भरण तेथे झाला म्हणाला-“साहेब सांगता येत नाही कोणाभुळे कोणाचे माथ फुटेल. त्याचे म्हणने कष्टपूर्वक ऐक तरी”

भिकारी निर्वाकला म्हणाला-“सह्यात-पुर इथून बाहेर कोस सुद्धा दूर नसेल. त्या गावात एक श्वेतगुप्त नाकाचा व्यापारी रहातो तो पिढीजत कोट्यावधिसा आहे परंतु त्याचा उपयोग काय? तो सुद्धा मला झाला होता त्या रोगालाच घट झालेला आहे. अनेक वैद्यांनी त्याच्यावर चांगले उपचार केले परंतु उपयोग झाला नाही संबंटी व्यापाऱ्याने जाहीर केले की जो वैद्य त्याच्या रोगावर बरोबर उपचार करेल त्याला एक लाख सोन्याची नाणी वहीस देण्यात येतील तेव्हां मज विरवाच आहे की, आपण मोठ्या सुलभतेन हे वहीस मिळवू शकता” असे सांगून तो भिकारी सेधून निघून गेला. तो सल्ला ऐकून निर्वाकचा चेहरा काळा ठिकार पडला. परंतु भरनवे त्याकाळे

लक्ष मल नाही तो आपल्या मुलाला म्हणाला-“ऐकजेस नां, गरीम व श्रीमंत कोष हे न पाहात जो मनापासून त्याच्या रोगावर उपचार करतो त्याचे नेहमीच चांगले होते व भिकाऱ्याला अस्त कैलोस ते पाहूनच देव तुम्हावर संतुष्ट झाला व तुझें भाग्य उजळले.”

निर्वाक दिनवाणेंपणाने म्हणाला-“बाबा, तुम्ही सांगितलला बहला मी खरोखरी पाहला असता तर आता खरेच माझे भाग्य उजळलें असतें. परंतु मी मज पूर्वक भिकाऱ्यावर इलाज केला नाही आपल्या आज्ञेना विरकार करता येत नाही म्हणून मी विडून जाऊन त्याला रोगाच्या भरात कोणतीतरी चार औषधे मिसळून त्या भिकाऱ्याला दिली.

“मग त्यात वाईद काय झालें. तीच चार औषधे तू त्या श्वेतगुप्त व्यापाऱ्याला नेऊन दे” भरनवे मुर्चावले

निर्वाक अणभर मोन राहीला नंतर म्हणाला-“मला दुःख त्याचे नाही. बाबा

भिकाऱ्याने सला पूर्वीच तसे सांभाळत पाहिजे होते आता माझ्या ध्यानात सुद्धा नाही की मी त्या भिकाऱ्याच्या रोगावर कोणकोणती औषधे मिसळून दिलां मी खगल व विडून जो औषध तयार केले होती आता ती औषध पुन्हां मी तयार करू शकणार नाही कारण आपला घरात दोन हजारारुन जास्त औषध आहेत. मी भिकाऱ्या करिता ज्या चार औषधांचा उपयोग तेव्हा केला होता तो माझ्या लक्षात सुद्धा नाही!

जाणून वजून जो स्वतः अपराध करतो त्याला सुटका कधी मिळत नाही आता भोग आपल्या कर्माची फळे” असे म्हणून रामारागान त्याचे बंदीस तेथून निघून गेले ह्या गोष्टीमुळे निर्वाकचे डोळे उघडले

त्याने आपल्या कडीलांच्या सांगण्यानुसार धाग्याचा आरंभ केला व एक प्रख्यात निष्णात वैद्य म्हणून नावाजला गेला त्यामुळे त्याला पैसा सुद्धा भरपूर मिळू लागला

कृतज्ञता

शंकर वर्षापूर्वीची गोष्ट आहे. करवला नावाच्या नगरात एक सुलेमान नावाचा गरीब म्हातारा रहात होता. त्याची बायको व दोन मुली दररोज सुत कातीत व ते सुत घेऊन जाऊन बाजारात विकत. ती मिळकत फक्त त्याच्या कुटुंबालाच पुरेशी होती. त्यामुळे त्याला एक पैसा मुळा जमवणे संभव झाले नाही. त्याच्या दोन्ही मुली लग्नायोग्य झाल्या होत्या. परंतु त्या म्हातार्याला पैसांअभावी त्याने लग्न करून देणे जबाब्य होते. त्याच काळजीमुळे तो नेहमी चिंतामग्न असे.

एक दिवस सुलेमान आजारी पडला. व गावच्या झारांराला जाऊ शकला नाही. त्यामुळे त्याची मोठी मुलगी सुत घेऊन बाजारात गेली व येईल त्या किमतीला सुत विकून त्या पैसाने तिने तीन रोट्या घेतल्या व परत निघाली.

सुलेमानची मुलगी झाडीतील पायवाटेने घेत असलेला जवळच असलेल्या एका झोपडीतून तीला एका बाईचा विव्हाच्याच्या आवाज ऐकू आला तीने पुढे होवून झोपडीच्या आत डोकावून पाहिले. आत जमिनीवर एक म्हातारी पुढ्यात दोन मुलांना घेऊन झोपलेली बिल्ली. ती सांगाने कण्हत होती. सुलेमानची मुलगी झोपडीत शिरली व तिने त्या म्हातारी जवळ जात तिला विचारले—“माई, तुम्हांला कसला आनंद होत आहे? कण्हत का आहात?”

“मुकेने विष कासायीस झाला आहे, मुली! तीन दिवसांपासून काही खायला नाही” त्या म्हातारीने सांगितले.

“माझ्यापाशी तीन रोट्या आहेत मला वाटते आताची थूक भागबायला ह्या तीन तुम्हाला नक्की पुरतील. परंतु उद्या तुम्ही काय कराल?” त्या मुलीने विचारले.

“वाळे! ह्या झगला थोडाकार पोटाला आधार मिळाला तरी पुरे आहे तो जाऊनच जायतो असावे प्राण तरी वाचवू नंतर शेंदर पानी वाचव्या मीयत मातेबाईकां-कडे जाऊ.” ती म्हणाली.

सुलेमानच्या मुलीने आपल्या पिसवीतील तीन रोट्या काढून त्या म्हातारीच्या हातात दिल्या. त्या त्यांनी खाल्ल्या.

म्हातारी म्हणाली—“वाळे, तुझे पुण बाळाच्याजोगे आहेत. परंतु तुझ्या उब-काराच्या बदली देण्याजोगे माझ्याजवळ काही नाही. फक्त हि सुरई आहे परंतु ही रिकामी सुरई नाही ती तू घे.” असे म्हणत जुनी सुरई तिच्या हातात दिली.

सुलेमानच्या मुलीने ते सुरई वरखाली बिरसून पाहिली—“ह्या सुरईची मागहाला जजिबात गरज नाही तेव्हा तुम्हीच ही ठेऊन घ्या.” ती मुलगी म्हणाली.

“अग मुली मी, सांगितले ना! ही रिकामी सुरई नाही. माझे म्हणणे ऐक. तू आपल्या बरोबर घेऊन जा.” ती म्हातारी गद्गदलेल्या स्वराने म्हणाली.

त्या मुलीला म्हातारीने सांगणे बाबलणे अशक्य झाले. तीने ती सुरई घेऊन घरी परत आली घरी आल्यावर तिने सारा नृतांत आईवडीलांना सांगितला.

त्या गरीब म्हातारीवर त्यांनी जो दयाभाव दाखविला त्या मुले सर्व कुटुंबाला एक दिवस जपास वडला पण कोणी दुःखीकष्टी झाले नाही.

सुलेमान आपल्या धनकट्या मुलीला म्हणाला—“वाळ, तुझ्या ताईने सांगले काय केले. आता ही सुरई बाजारात घेऊन विकलीस तर कमीत कमी एक रोटी तरी येईल.” असे सांगून म्हातार्या बापास ती सुरई हातात दिली.

ती सुरई घेऊन बाजारात गेली व एका जागी सुरई पुढ्यात ठेऊन बसली. त्या रस्त्याने अनेक माणसे गेली परंतु कोणीही त्या सुरईची किंमत विचारली नाही.

संध्याकाळच्या सुमारास बाजार जेव्हा बंद झाला तेव्हा एक मासिविषया तिच्याजवळ आला व त्याने विचारले—“हे बंधू, माझ्या टोंकोत एक मासा जिवंत आहे जाता जाता मी विकण्याकडे पाहिले का?”

मासा निकत ध्यायला माझ्याकडे एक पैसा देखील नाही. पाहीजे असल्यात ही सुरई घेऊन त्या बंदल्यात मला मासा दे.” पाकटी मुलगी त्याला म्हणाली.

मासेविक्रय घडविले त्या सुरईकडे पहात राहीला. नंतर त्याने विचार केला की जे होते ते कायद्याचेच असते त्याने तो मासा त्या मुलीला दिला व सुरई घेऊन निघून गेला.

पाकटी मुलीने तो मासा घरी नेऊन आपल्या आईच्या हातात दिला. तिने त्या मासाने दोन मुकडे केले. तेव्हा मासाच्या पोटातून एक मोठ्यावान मोती बाहेर पडला. तो मोती पाहून सर्वांना अत्यंत आश्चर्य वाटले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या म्हाताऱ्या बापाने तो मोती घेतला व आपल्या जुन्या

सोनारमिथ कडे नेऊन त्याला दाखविला. त्या सोनाराने तो मोती निरखून पाहिला व त्याला म्हणाला—“मी आजपर्यंत इतका मोठ्यावान मोती पाहीला सुद्धा नाही. त्यामुळे मला हाची जरी किंमत काय हे समजत नाही. मासा दुसरा एक मित्र आहे तो रत्न-पारखी आहे चला आपण त्याच्याकडे जाऊन हा मोती दाखवू.” असे म्हणून तो दोघे त्या मित्राकडे गेले.

सोनार मित्राने त्या मोत्याची चांगली किंमत घुलेमानला देऊ केली. त्या पैशानी मुलेमानने सारे कष्ट दूर झाले. मुलेमानने चांगली मुले पाहून आपल्या दोघीमुलीची लक्ष्मी वाटाघाटाने लावून दिली.

एक दिवस मुलेमान आपल्या मुली व बंधूबंधांबरोबर मिष्टान्ने फराळ करीत असतांना त्याला जुन्या गोष्टीची आठवण झाली व तो कुतजतेने म्हणू लागला, त्या गरीब म्हातारीच्या बोलण्यातील रहस्य आपण माझ्या घ्यानात आले. सरोसरी ती सुरई रिकामी नव्हती.

महान वीर

प्राचीन काळी कलिंग व बंग ह्या दोन्ही

देशांच्या मध्यावर एक किल्ला होता. त्याचे बुरूज वारे झरोके पाहून तो किल्ला असावा असे वाटत होते. परंतु त्यावर कोणतीही चाल केली तर तो मोडून जाई.

त्या किल्यात जितवर्मा नावाचा एक भूषं बांधवळट रहात होता. त्याच्या पूर्वजांपैकी कोणा एकाचे ते राज्य होते. त्या मुळे तो स्वतःला फार मोठा पराक्रमी म्हणत असे. तो तेव्हाही स्वतःची हिमकी बाजविले फिरत असे.

जितवर्माच्या ह्या धमडो स्वभावाची इतर लोक बरबर तरी स्तुती करीत परंतु मनातून त्याची अवहेलना करीत.

जितवर्मा तेव्हाही आपले सौर्य दाखविण्याच्या उद्देशाने बोजव्या लोकांना त्रोटक घेऊन जमिनदाराच्या घरी दरोडा चालवण्याचा प्रयत्न करीत असे आणि तो

एसादी कोंबडी किंवा बेंडी उचलून

घेऊन गेला तर जमिनदाराला त्याचे फारसे काही वाडत नसे परंतु स्वातंत्र्य प्राप्त किमतीची जर का काही चिजवस्तु तो घेऊन जाण्याचा प्रयत्न करू लागला तर

मान तो त्याच्या मागसां करवी त्यांना बदलून काढी असे जर त्याचे नोकर मार लाऊन परत आले तर जितवर्मा त्यांनाच उलट बटावित म्हणत असे—“तुम्ही भिजे आहात जर कां तुमच्यात हिंमता असली तर माझ्या समोर येऊन एके राहिला नसतात. असे त्यांनी आपल्या सैनिकांना

दुसकून लावले नसते. अशा नीच व दुष्टां बरोबर मीच जाऊन युद्धा करतो.

जाणि कुटायला जेव्हा भीतचर्मा स्वतः जाई व मार लाऊन परत येई तेव्हा त्याची दायकी त्याच्या जलमांग आषघ लावीत असे. तीला माहीत होते की, आपला नवरा

संभाळाच्या सुमारास बाजार जेव्हा बंद झाला तेव्हा एक मासेविक्या तिच्याजवळ आला व त्याने विचारले—“हे बघ, माझ्या टोंकोत एक मासा बिलक आहे जाला काता की विकण्या आहे पाहिजे का?”

मासा बिलक द्यायला माझ्याकडे एक पैसा वेळील नाही. पाहीजे अवलयाव ही मुरई घेऊन त्या बदल्यात मला मासा दे.” पाकडी मुलगी त्याला म्हणाली.

मासेविक्या बोलावेळ त्या मुरईकडे पहात राहिला. नंतर त्याने विचार केला की जे होते ते कायबाचेंच असते त्याने तो मासा त्या मुलीला दिला व मुरई घेऊन निघून गेला.

पाकड्या मुलीने तो मासा घरी नेऊन आपल्या आईच्या हातात दिला. तिने त्या मासाचे दोन तुकडे केले. तेव्हा मासाच्या पोटातून एक मोठ्यावान मोती बाहेर पडला. तो मोती पाहून सर्वांना अत्यंत आश्चर्य वाटले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या म्हातान्या बापाने तो मोती घेतला व आपल्या जूथ्या

खोनारमिच काढेनेऊन त्याला दाखविला. त्या सोनाराने तो मोती निरखून पाहीलावत्याला म्हणाला—“मी आजपर्यंत इतका मोठ्यावान मोती पाहीला नुसदा नाही. त्यामुळे मला खात्री खरी किंमत काय हे समजत नाही. मासा दुसऱ्या एक मित्र आहे तो रत्न-पारखी आहे चला आपण त्याच्याकडे जाऊन हा मोती दाखवू.” असे म्हणून तो दोघे त्या मित्राकडे गेले.

संभार मित्राने त्या मोठ्यानी बांगली किंमत सुलेमानला देऊ केली. त्या पैशानी सुलेमानचे सारे कष्ट दूर झाले. सुलेमानने बांगली मुले पाहून आपल्या दोघीमुलींची कम्बे पाटापाटाने लावून दिली.

एक दिवस सुलेमान आपल्या मुली व जावयांसोबत मिष्टान्ते करायला गेला असतांना त्याला जुन्या गोष्टीची आठवण झाली व तो कुठमतीने म्हणू लागला. त्या गरीब म्हातारीच्या बोलण्यातील रहस्य आता माझ्या घ्यानात आले. खरोखरी तो मुरई रिकामी नव्हतो.

“हि काय विचारण्यासारखी गोष्ट आहे ? मीच आहे तो.” जीववर्माने मोठ्या साहसाने उत्तर दिले.

“तरमग, लवकरात लवकर किल्ला स्वाधिन कर. नाहीतर तुला व तुझ्या किल्ल्याचा समूळ नाश होईल. कलिंग देशाच्या राजाच्या आज्ञेने आम्ही बंग देशावर विजय प्राप्त करून घेत आहोत.” कलिंग सेनापतीने सांगितले.

“जेरु कुष्ट जालावका, तुला एवढा अहं-कार कसला. मी तुला व तुझ्या संम्याला आताच्या आता यम लोकात पाठवतो. जितवर्षांच्या शौर्य साहसाच्या गोष्टी तू बहुदा ऐकल्या नसाव्यात ?” असे म्हणत जितवर्माने सध्याच्या सेनापतीवर बाण सोडला तो त्याच्याजवळ जाऊन पडला.

तेव्हा सेनापतीने आपल्या संम्याला दुसऱ्या केला. त्याबरोबर बाणाचा वर्षाव किल्ल्यावर होऊ लागला. जितवर्माने आपल्या लोकांना हुल्ला करावयास सांगितले. परंतु गंगत एक शास्त्री की जितवर्माने बाण व सवू सेन्यांचे बाण इतके सोडून एकही सुद्धा माणूस जखमी झाला नाही. लोकांचे काहीही नुकसान झाले नाही.

अर्धातास थवा इकारे बागांचा वर्षाव एक हुतऱ्यांवर होत राहिला. तेव्हा कलिंग देशाचे सैन्य थोडे मागे गेले. जितवर्मा

म्हणाला—“हात दिव्या ! हे सर्व पळपुटे मित्रे म्हणून पाठीमागे जात आहेत. ह्या लोकांना माझ्या शौर्याच्या काही गोष्टींची माहीती दिसत नाही ?

परंतु कलिंगसैन्याने पूर्णपणे माघार घेतली नव्हती. त्यांनी जवळपास बाणलेले ठोकळे व सकाळी अर्धातास नसण्याकाळी अर्धातास ते किल्ल्याजवळ येऊन बाणांचा वर्षाव करू लागले. अशा तऱ्हेने दहा दिवस उलटले. अकराव्या दिवशी सेनापती थोड्यावर येऊन किल्ल्याजवळ पोहोचला व जोरठून म्हणाला—“जितवर्मा ! आम्ही हारली आपण एकजूटी करून घेऊ. आपण जवळपास किल्ल्याचे दार उघडावे.

“हे डोके प्रभवच बालवले असते तर शिवायाचे अम तर बालले असते ना? असे म्हणत जितवर्माने आपल्या किल्ल्याचे दार उघडले व बाबू सेनापतीला किल्ल्याच्या आत येऊ दिले.

जितवर्माने कलिंग सेनापतीला विचारले-
“बाबूपासून आपला राजा आमचा सामन्त बघेल व कर भरेल?”

तुम्ही असे एक पत्र लिहून द्या की, ह्या लढाईत आमचे अर्धे सैन्य कापले गेले व बाकी अर्ध्या सैन्यातील बरेच शिपायी मारी झाले.” कलिंग सेनापती म्हणाला.

ह्यानंतर कलिंग सेनापतीने जितवर्माने कडून तसे पत्र लिहून घेतले व आपले डरले सुरले सैन्य घेऊन बंग राजाकडे पोहोचला. लहरी गोष्ट अशी झाली की, कलिंग राज्य हडप करण्याकरीता एक षडयंत्र रचले होते. कलिंग सेनापतीने आपल्या राजाला असे आश्वासन दिले होते की, बाबू वंग राज्यावर जय मिळवून परत येऊ आणि तो मोठ्या सैन्यानिशी तेथून निघाला

व राज्याच्या सरहद्दीवर असलेल्या किल्ल्याच्या जवळ युद्ध करण्याचे ठाण केले व जितवर्माने कडून तसे पत्र लिहून घेतले की युद्धात सर्व सैन्य मरून गेले व बाकी सैन्य बंग राज्याच्या स्वाधिने करून घेऊ पाकार सैन्यासह तो आपल्या राज्यात परत आला.

ह्यानंतर काही दिवसांनी बंग सैन्याने कलिंगवर आपला अधिकार प्राप्त केला. परंतु ह्या सर्व गोष्टींना पत्ता जितवर्माने किंवा त्याच्या किल्ल्यात रहाणाऱ्या लोकांना विजकुल नव्हता. त्यामुळे सर्व लोकांनी अशा गजगवा केला की जितवर्माने मुर साहसी योद्धा आहे आणि त्यावर हल्ला करून मारलेल्या कलिंग सैन्याचा त्याने एवढ्यानेच सर्वनाश केला. जितवर्माने युद्ध स्वतः असेच समजला की, आपल्या बाणांच्या वर्षावामुळे त्याचे अर्धे सैन्य प्राणात मुकले. परंतु लहरी गोष्ट अशी झाली की युद्ध कोणीही स्वतःच्या सोळाघांनी पाहिले नाहीत त्यामुळे काय घडले हे कोणासाठी शोबटपयंत समजले नाही.

प्राणी आणि प्राणी

वाळवंटातील प्राणी

नैसर्गिक आक्रमणाला काही पोष्टी अशा पक्ष जावळतात की, वाळवंटी प्राणात तांचे गुह्ये उगवले कधीच पक्ष इतक्या प्राणी व रंगीत प्राणी आपल्या उपविबोके करीता तेथे वास्तव्य करून रहातात. वाळवंटी प्राणात रंगीत प्राणांना भयंकर उष्णता व पाणी पोष्या अभावी खूप त्रास सहन करावा लागतो. तथा कठिन परिस्थितीचा तोंड देऊन जिवंत रहाण्यासाठी काही प्राण्यांना विद्यमता तशी शक्ति प्राप्त होते.

वाळवंटात व लांबलांब वाटे असलेली सेपुट असलेल्या प्राणी सारखे विखणारे हे प्राणी उत्तमपुर्व आक्रमित जावळतात. आपल्या अणकुकीसर नखांनी त्या जोन भिडर लांबी पर्वत विले तयार करतात. व बंदीच्या विस्तार व पावसाळ्यात त्या त्यांत बसून आपल्याला सुरक्षित ठेवतात त्यांच्या वाळवंटीत व वाटे असलेल्या शक्ति असलेल्या सेपुटीच्या घट्टासारखा उपचाल करितात सोप किंवा इतर सरवटपारे प्राणी त्यांच्यावर हल्ला करायलास आणि तर त्या विळेत लपवले व आपली शारदार सेपुट विळ्यास आहीसा करून लावतात की इतर प्राण्यांना अत. येणे कठीण होते.

वाळवंटात रहाणारे आपली एक खास तऱ्हेचे प्राणी आहेत ते म्हणजे कंगार उंदिर रात्री सोपार करणारे हे प्राणी दिवसा विळ्यात रहातात. काही प्रकारची साडे पासा कुकुरांच्या सोपा मुळ्या जाणारे हे उंदीर प्राणी न पिका जिवंत रहातात. इतर वाळवंटी प्राण्या सारखीच ह्यांनी धवण शक्ति वगैरे विखण असते. ह्यांना पकडायला येणारी अस्वचे व सोप ह्यांचा आनाद लाव- वजनल ऐकायला आल्यामुळे ती ताबडतोब सुरक्षित जागी पाऊन लपतात.

सहारा वाळवंटात विखणारे अशींचा नातीचे उंदीर हे जवळजवळ कंगार उंदीरा- सारखेच दिसतात. पण ह्या उंदराची सेपुट जास्त लांब असते हे लांब लांब उकमा मारीत कंगार उंदीरापेक्षा जास्त वेगाने पळतात.

